

**ЗАПАДЕН БАЛКАН НА КРСТОПАТ:
ЗАВРШЕН ИЗВЕШТАЈ**

Западен Балкан на крстопат: нови начини на анализа на влијанијата на надворешните актери

Завршен извештај

**Западен Балкан на крстопат: нови начини на анализа на
влијанијата на надворешните актери
Завршен извештај**

Автори: **Јоанис Армаколас, Сенада Шело Шабик, Барбора
Хрзова, Петр Чермак, Среќко Латал, Тена Прелец, Анастас
Вангели, Огњан Денковски, Мартин Наунов, Стефан Јојик,
Стефан Владисављев, Гентиола Мади, Маја Бјелош**

Превод на македонски јазик: **Кристијан Фидановски**

**Објавено од Прашкиот институт за безбедносни студии,
април 2021, Прага**

Оваа публикација беше напишана во склоп на проектот „**Западен Балкан на крстопат: нови начини на анализа на влијанијата на надворешните актери**“ под водство на Прашкиот институт за безбедносни студии, а со поддршка на Националниот фонд за демократија (National Endowment for Democracy).

© PSSI 2021

The Prague Security Studies Institute, Pohořelec 6
118 00 Prague 1, Czech Republic

www.pssi.cz

Содржина

За проектот и за авторите

За проектот	5
За Прашкиот институт за безбедносни студии	5
Список на автори	6

Вовед

Барбора Хрзова и Петр Чермак

7

Дел I — Домашни наративи за присуството на надворешни актери

„Наши браќа“, „наши спасители“: важноста на кинеските инвестиции за наративот на економска обнова на владата на Србија	11
Тена Прелец	
„Пријателство од челик“ – како српските политички елити ја обликуваа сликата за Кина во јавноста	12
Стефан Владисављев	
Идеолошкото влијание на Кина во земјите на Западен Балкан (2009–2019)	13
Анастас Вангели	

Дел II — Домашни поделби и инволвираност на надворешни актери – активна или пасивна улога?

Одлучувачките изборни реформи во БиХ создаваат нови поделби помеѓу внатрешните и надворешни политички актери	15
Среќко Латал	
Ердоган како почитуван султан или како инструмент за политички натпревар?	
Перцепции кај локалното население за присуството на Турција во српски Санџак	17
Стефан Јојќиќ	
Дали ЕУ ги сфаќа своите пријатели здраво за готово? Популарноста на надворешните политички актери помеѓу граѓаните на Северна Македонија во зависност од партиската определба	18
Мартин Наунов	
„Инфодемиа“, предвремени избори и (млако) добредојде од Западот: загрозеноста на идентитетот на Северна Македонија на Твитер	19
Студија прва: Инструменти на дезинформирање	19
Студија втора: Дезинформирачки содржини	20
Огњан Денковски	

Дел III — Ко-одговорноста на домашните политички елити за штетното влијание на некои странски актери

Еко-чудовишта и еко-борци: инвестициите на Кина во српската тешка индустрија низ еколошка призма	22
Тена Прелец	
Сите стравови на едно место: Кинески надзор врз основа на вештачка интелигенција во Србија	23
Маја Бјелош	
„Нашиот брат Ердоган“ – од службени до лични односи помеѓу лидерите на Албанија и Косово и турскиот претседател	25
Гентиола Мади	

Дел IV — Предизвици за странските влијанија од пандемијата со КОВИД-19

КОВИД-19 ја зголемува геополитичката важност на Балканот 27
Среќко Латал

Западниот Балкан помеѓу ЕУ членство и неизвесна иднина 29
Среќко Латал

Дискурсите и позиционирањето на земјите на Западен Балкан кон Кина за време на пандемијата со КОВИД-19 30
Анастас Вангели

Осврт и заклучок

Аналитички трудови: Домашна „побарувачка“ за незападни влијанија на Западен Балкан 32
Сенада Шело Шабик

Заклучок – Влијанијата на странските актери на Западен Балкан: Можности, ограничувања и перспективи „однатре нанадвор“ 36
Јоанис Армаколас

За проектот

Проектот **„Западен Балкан на крстопат: нови начини на анализа на влијанијата на надворешните актери“** има за цел да ја надополни базата на знаење воспоставена во претходниот проект „Западен Балкан на крстопат: анализа на недемократските надворешни влијанија“, кој ги мапираше, анализираше и документираше влијанијата на Русија, Кина, Турција и државите од Заливот во регионот. Овој иновативен проект се фокусира на темелни општествени анализи и истражувачко новинарство. Структурата на проектот ја одразува амбицијата да се надминат постоечките и конвенционални истражувачки и аналитички рамки, притоа комбинирајќи различни методолошки пристапи.

Проектот се состои од четиринаесет аналтички студии кои истражуваат конкретни области и категории на

инволвираност на надворешните актери во регионот, како и од новинарски текстови кои се повикуваат на сознанијата од овие студии. Сите студии се исто така објавени и како дел од еден завршен зборник, кој вклучува и два дополнителни текста кои се осврнуваат на целиот проект. Овој завршен извештај претставува скратена верзија на зборникот и содржи кратки резимеа на студиите, чиј целосен текст е достапен само на англиски јазик.

Времетраење на проектот: октомври 2019 – април 2021

Координатори на проектот: Барбора Хрзова (chrzova@pssi.cz), Петр Чермак (cermak@pssi.cz) и Ања Грабовац (grabovac@pssi.cz)

Научен советник: Јоанис Армаколас

За Прашкиот институт за безбедносни студии

Прашкиот институт за безбедносни студии (ПССИ) е непрофитна невладина организација основана на почетокот на 2002 година со цел да го промовира градењето праведно, демократско и пазарно ориентирано општество во Чешка и други

посткомунистички држави. Мисијата на ПССИ е да изгради што поголема група информирани политичари свесни за безбедносните динамики и посветени на развивање демократски институции и вредности во Средна и Југоисточна Европа.

Список на автори

Јоанис Армаколас, постар истражувач и раководител на програмата за Југоисточна Европа при Хеленската фондација за европска и надворешна политика (ELIAMEP); асистент-професор по компаративна политика во Југоисточна Европа при Катедрата за балкански, словенски и ориентални студии, Универзитет Македонија; стипендист на „Европски иднини“ при Институтот за човекови науки, Виена

Маја Бјелош, истражувач при Белградскиот центар за безбедносни политики

Петр Чернак, проектен координатор при Прашкиот институт за безбедносни студии и истражувач на Факултетот за општествени науки, Карлов универзитет

Барбора Хрзова, програмски менаџер при Прашкиот институт за безбедносни студии и докторанд при Факултетот за општествени науки, Карлов универзитет

Огњан Денковски, помлад предавач при Амстердамскиот универзитет, Катедра за комуникологија и истражувачки соработник при Глобалниот индекс за дезинформации

Стефан Јојќ, докторанд при Факултетот за политички науки, Белградски универзитет

Срејко Латал, регионален уредник при Мрежата за балканско истражувачко новинарство

Гентиола Мад, истражувач и политички аналитичар

Мартин Наунов, докторанд по политички науки на Универзитетот во Северна Каролина – Чапел Хил

Тена Прелец, истражувач при Катедрата за политика и меѓународни односи, Оксфорд

Сенада Шело Шаб, постар истражувачки соработник при Институтот за развој и меѓународни односи

Анастас Вангели, визитинг-професор при Факултетот за економија и бизнис на Универзитетот во Љубљана

Стефан Владисављев, програмски координатор при Белградскиот фонд за политичка исклучителност

Вовед

Барбора Хрзова и Петр Чермак

Поместувањата во светската рамнотежа на моќ и сè поголемиот антагонизам помеѓу Западот и сите поголеми надворешни играчи во Југоисточна Европа (Русија, Кина и Турција) во последно време вртат сè повеќе внимание кон влијанијата на овие актери во регионот. Ваквиот фокус, кој го дели и овој зборник, ги стави во преден план шесте држави од Западен Балкан (Србија, Босна и Херцеговина, Албанија, Северна Македонија, Црна Гора и Косово), кои и покрај својата локација среде геополитичкиот простор на ЕУ остануваат изолирани и изложени на спротивставените интереси на разни надворешни актери. Додека нивните перспективи за членство во ЕУ остануваат далечни или несигурни, а и со оглед на непостојаната инволвираност на САД, посветеноста на државите од Западен Балкан кон евроатлантскиот пат, кој пред една деценија се сфаќаше здраво за готово, сега веќе се доведува во прашање.

Овој регион одамна претставува зона на ривалство помеѓу големите сили. Постојано одложуваната интеграција во евроатлантските структури создава простор за Русија, Кина и Турција да го засилат своето присуство преку разни алатки, вклучително и преку одамна етаблираните верски, културни и политички врски, како и економска експанзија. За Русија и Турција, Балканот традиционално претставува регион од интерес. Русија од неодамна започна да ја користи својата доминација во енергетскиот сектор, но и својата популарност помеѓу православното словенско население, главно кај Србите, како и потенцијалот за субверзивност кој произлегува од ова. Турција, пак, веќе подолго време спроведува амбициозна надворешна политика, потпирајќи се на развивањето блиски лични односи помеѓу турскиот претседател Реџеп Таип Ердоган и балканските лидери, но и преку поддршката која им се пружа на локалните муслимански заедници. Од друга страна, Кина е практично новодојденец на Балканот, иако нејзиниот економски и политички ангажман продолжува да расте, па од неодамна започна да биди значителни грижи кај западните политичари.

Мнозинството држави на Западен Балкан и натаму се соочуваат со внатрешни и билатерални премрежја, долготрајни политички кризи, демократско назадување и економски потешкотии, кои заедно ја прават

стабилноста на регионот кривка. Со оглед дека регионалните и глобалните премрежја се потхрануваат едни со други, но и поради вештото искористување на некои локални слабости од страна на незападните актери, голем дел од активностите на Русија, Кина и Турција будат грижи околу нивниот потенцијал да ги загрозат стабилноста и перспективата на евроатлантските интеграции на регионот. Следствено на тоа, во дебатите кои се водат за ангажманот на Русија, Кина и Турција помеѓу западните и локалните новинари, интелектуалци и политичари доминираат наративи кои го претставуваат нивното влијание како суштински штетно, притоа доживувајќи го нивниот натпревар со Западот како натпревар во кој едниот мора да загуби за другиот да победи.

Проектот „Западен Балкан на крстопат“ се стреми да го надмине ова симплистичко гледиште и да загребе подлабоко од постоечките истражувања за вмешувањето на некои незападни актери во регионот. За разлика од првата фаза на проектот, која ги мапираше и анализираше странските влијанија во поединечни држави на Западен Балкан преку низа кратки трудови и една завршна публикација, оваа втора фаза, чии резултати се претставени во овој зборник, ја развива веќе постоечката база на знаење на начин кој води кон длабинска анализа на присуството на незападните сили во регионот. Наместо да ги оценува севкупните адути на поединечни странски држави во поединечни регионални држави или домени, овој проект се состои од студии на случај кои истражуваат конкретни механизми на влијание или различни аспекти кои произлегуваат од присуството на надворешни актери.

Студиите немаат некоја конкретна заедничка нишка бидејќи имаат различни методологии, теми, опсег и стил. Додека секоја од студиите се занимава со конкретна и јасно дефинирана тема, сите студии комуницираат воедно и со пошироката дебата и постоечките научни сознанија во однос на надворешните влијанија на Западен Балкан. Притоа, секоја од нив воведува иновативни гледишта и аргументи за различни аспекти на руското, кинеското и турското влијание во регионот. Заедно, сознанијата претставени во овој зборник нудат оригинален и мултидисциплинарен придонес кон

актуелната политичка и научна дебата чие значење го надминува самиот регион.

Овој зборник содржи четиринаесет аналитички студии напишани во склоп на проектот „Западен Балкан на крстопат“ од страна на девет помлади и повозрасни истражувачи од регионот со мултидисциплинарни академски позадини и професионални искуства, вклучувајќи новинари, професори и тинк-тенк истражувачи. Проектот го раководеа Барбора Хрзова, Петр Чернак и Ања Грабовац од Прашкиот институт за безбедносни студии, кои тесно соработуваа со истражувачите во текот на целиот процес на изработка на студиите. Квалитетот на студиите беше проверен од страна на Јоанис Армаколас во улога на научен советник на проектот. Овој зборник содржи и осврти врз студиите од страна на двајца искусни политиколози, Јоанис Армаколас и Сенада Шело Шабиќ, кои се позанимаваа со клучните прашања поврзани со темката на домашната/рецептивната страна од присуството на надворешни актери, како и со прашањето за штетноста на странските влијанија.

Оваа публикација е структурирана во четири секции според пошироки теми кои беа идентификувани како важни, а сепак недоволно истражени делови од пошироката слика. Најголем дел од овие теми обрнуваат внимание на веќеспоменатата домашна димензија на надворешните влијанија. Секоја од студиите претставени во дадената секција придонесуваат и ја продлабочуваат темата на таа секција, иако низ различни методолошки пристапи и фокуси. Меѓутоа, поврзувањето на студиите со овие четири пошироки теми не беше лесна задача со оглед дека постојат значителни поклопувања, а и бидејќи неколку од студиите се однесуваат на повеќе од една од овие теми.

Првата секција се занимава со домашните наративи за надворешните влијанија. Поконкретно, сите три студии во неа го адресираат начинот на кој локалните елити и медиуми го претставуваат и зборуваат за присуството на Кина. Студиите на Тена Прелец и Стефан Владисављев ги анализираат позитивните наративи за Кина, како и промовирањето меѓусебна соработка од страна на српската владејачка елита. Трудот на Прелец покажува како српскиот претседател Александар Вучиќ и неговата партија СНС го користат наративот на „економско спасување“ од страна на странски пријатели, чиј претставник моментално е Кина, за да ја консолидира својата моќ. Владисављев, пак,

посочува поединечни политички фигури одговорни за споделувањето на овие наративи со цел стекнување политички поени и покажува дека постои фрапантен консензус помеѓу политичките елити околу позитивниот став кон Кина. Трудот на Анастас Вангели се фокусира на целокупниот регион и го истражува идеолошкиот ефект на Кина на Западен Балкан. Вангели смета дека Кина низ годините не успеала да промовира позитивен имиџ и да ги загарантира своите цели онолку колку што се претпоставува, од проста причина што Западот продолжува да доминира во дискурсот.

Втората секција го адресира прашањето за улогите на надворешните актери во однос на внатрешните политички поделби на Западен Балкан. Додека трудот на Среќко Латал ги разгледува ставовите и стремежите на странските актери во дебатата за очекуваната изборна реформа во Босна и Херцеговина, другите студии покажуваат дека надворешните актери честопати играат пасивна наместо активна улога. Анализата на присуството на Турција од страна на Стефан Јојиќ, која се темели врз речиси сто интервјуа со претставници на политичките елити и обични граѓани во Санџак, отсликува како локалните елити ја користат својата реторика околу Турција и нејзиниот претседател Ердоган за да ги зацврстат сопствените позиции во локалната борба за превласт. Трудовите на Мартин Наунов и Огњан Денковски се занимаваат со случајот на Северна Македонија и отсликуваат како внатрешниот политички натпревар е тесно поврзан со дебатата околу геополитичката ориентација на државата и покрај фактот што сите поголеми партии официјално ги поддржуваат евроатлантските интеграции. Трудот на Наунов покажува дека партиската ориентација е важен фактор за симпатиите кон надворешните актери во јавноста, тврдејќи дека конфликтот помеѓу прозападната и происточната ориентација на поддржувачите на СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ може да се припише на сигналите кои ги испраќаат овие партии. Двете студии на Денковски се занимаваат со истиот меѓупартиски натпревар и ја анализираат појавата на методи на компјутерска пропаганда на Твитер во Северна Македонија во пресрет на парламентарните избори во 2020. Неговата анализа врз основа на оригинален сет на податоци кој се состоеше од илјадници твитови, твитерџии и твитер-интеракции покажува дека методите на компјутерско дезинформирање биле користени за да се обликуваат јавните дискусии во предизборниот период, притоа идентификувајќи мрежа корисници создадена во пресрет на изборите, која споделувала содржини кои

изразувале противење на интеграцијата на Северна Македонија во НАТО и ЕУ.

Третата секција исто така става фокус на домашната димензија и ја испитува одговорноста на домашните политички елити за штетните ефекти од некои од странските влијанија. Преку студии на случај, секој од трите автори се фокусира на конкретни социополитички прашања при кои домашните елити ја (зло)употребуваат инволвираноста на странски актери за остварување на сопствените политички цели. Во студија базирана на теренска работа со локални НВО за заштита на животната средина, Тена Прелец ја истражува одговорноста на српските власти и кинеските инвеститори за еколошките штети кои се видливи во реоните каде кинески компании имаат инвестирано во тешка индустрија. Маја Бјелош, пак, се занимава со прашањето за кинеските технологии на надзор кои постепено се воведуваат во Србија. Обете авторки сметаат дека српската политичка елита треба да понесе одговорност за штетните ефекти од кинеската инволвираност, со оглед дека користи кинеска технологија и капитал за остварување на сопствените цели, без оглед на нивните негативни последици врз животната средина, демократијата и човековите слободи. Гентиола Мади исто така ја дискутира активната улога на локалните елити во градење партнерства со незападни актери во својот труд кој се фокусира на јавно промовираното „лично пријателство“ помеѓу лидерите на Албанија и Косово со турскиот претседател Ердоган. Нејзината анализа на конкретните манифестации на овие лични односи покажува дека на сликата на пријателство ѝ недостига структурна основа и дека истата е водена од прагматични согледувања.

Четвртата секција се разликува во својот фокус бидејќи опфаќа три студии за последиците од кризата со КОВИД-19 врз присуството на надворешни актери. Актуелноста на разните поместувања на светската геополитичка сцена предизвикани од КОВИД-19 и нивното пресликување на Западен Балкан нè примора посебно да ги истакнеме овие трудови. Во своите два труда, Среќко Латал ги истражува динамичните промени во поширокиот геополитички контекст во регионот во период во кој кризата со КОВИД-19 беше доминантна на внатрешен, регионален и светски план. Неговата прва студија посочува како ситуацијата со пандемијата наруши други долгорочни геополитички трендови и како интеракцијата помеѓу овие елементи влијаеше

врз позициите на крупните надворешни сили во регионот. Во својата втората студија, Латал се занимава конкретно со ефектот на кризата со КОВИД-19 врз политиката на Европа кон Западен Балкан и тврди дека ескалацијата на геополитичката борба за влијание во регионот уште еднаш ја потврди важноста од посилен ангажман на ЕУ со цел стабилизација на соседството. Анастас Вангели се надоврзува на освртот на Латал во својата анализа на политичкото влијание на кризата со КОВИД-19 врз дискурсите за Кина во регионот. Притоа, Вангели нуди сеопфатна категоризација на реакциите на регионалните елити во однос на улогата на Кина, кои постојано се менуваат како низ годините така и помеѓу поединечни држави во регионот. Свкупно, обата автори јасно покажуваат дека ситуацијата со пандемијата не само што ги забрза геополитичките борби на Западен Балкан, туку и истите значително ги промени.

Овој краток преглед на студиите и пошироките теми кои тие ги адресираат покажува дека иако главниот фокус на овој проект беше ставен на влијанијата на незападните надворешни актери, дебатата за овие влијанија не може да се одвива без да се земат предвид и домашните аспекти на присуството на странски држави и на улогата на западните актери. Анализата на влијанијата на незападните сили во регионот, кој се стреми да се приклучи кон евроатлантските структури, не може никогаш да биде целосна без критички да се испита улогата и одговорностите на САД, НАТО и ЕУ и нивните земји-членки. Западен Балкан повторно станува важна геополитичка точка во која надворешните влијанија од Истокот и Западот се судираат со длабоки внатрешни поделби во државите. Целокупните сознанија во овој зборник покажуваат дека улогата на надворешните актери не може да се истражува и разбере во изолација од внатрешната „побарувачка“ за нивното влијание. Локалната (рецептивната) страна се наметнува како клучно парче од сложувалката на разбирање на ризиците поврзани со активностите на Русија, Турција и Кина. Како што покажуваат повеќето студии во овој зборник, домашните елити се всушност тие кои прават простор, а понекогаш и придонесуваат кон штетните ефекти од присуството на надворешни актери. Оттука, главниот придонес на овој зборник лежи во истакнувањето на механизмите зад овие процеси, како и мотивите на поединечните актери кои се вклучени во нив.

Дел I — Домашни наративи за присуството на надворешни актери

„Наши браќа“, „наши спасители“: важноста на кинеските инвестиции за наративот на економска обнова на владата на Србија

Тена Прелец

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Оваа студија го анализира начинот на кој владејачката партија во Србија ја употребува сè посланата економска соработка со велесили надвор од Западот за да промовира „победнички“ наратив. Авторката на студијата изнесува нови сознанија за начините на кои раководството на Србија ги има искористено таканаречените „економски спасувања“ од страна на странски пријатели за да ја зацементира сопствената политичка моќ. Ваквата улога на „економски спасител“ првично ја играа Обединетите арапски емирати, но од средината на минатата деценија наваму неа ја има преземено Кина.

Како Српската напредна партија (СНС) ја има користено својата сЕ поголема економска соработка со велесили надвор од Западот за да промовира „победнички“ наратив при консолидирањето на својата моќ (2021-2020)? Дополнително, како овој наратив функционираше кога се работи за државата која најмногу ги продлабочи своите економски односи со Србија кон крајот на минатата деценија, Кина? Ова се двете главни прашања кои се адресираат во оваа студија. Додека важноста на економскиот наратив за партијата на Вучиќ е одамна востановена во литературата, не е посветено доволно внимание на промените во овој наратив низ годините. Дополнително, досега никој не се обидел посериозно да ја анализира ваквата тема на „економска ренесанса“ низ призмата на односите на Србија со надворешни актери. Со оглед дека српската владејачка гранитура постојано ги истакнува придобивките од економската помош што ја добива од странство, ова претставува значителна празнина во стручната литература.

Оттука, оваа студија го мапира начинот на кој Српската напредна партија (СНС) ја има употребено темата на економска помош од странство при консолидирањето на својата доминација на српската политичка сцена од

2012 до 2020 година. Во студијата се тврди дека српската држава под водство на Александар Вучиќ применува стратегија на „седење на две столчиња“. Додека ваквата стратегија обично се доживува како бинарен избор помеѓу Западот и Истокот, оваа студија констатира дека српската владејачка партија (СНС) практикува наратив кој ја надминува ваквата двојност, бирајќи широк спектар на сојузници. Способноста да влече средства од неколку држави, како и можноста да ја претставува таа способност како успех пред домашната и меѓународната јавност, но и имплицитната закана кон ЕУ дека „доколку вие не не’ сакате, имаме ние други партнери на кои можеме да се потпреме“, се клучни елементи на владеештето на Вучиќ.

Преку анализата на медиумското покривање на овој наратив дома и надвор, оваа студија тврди дека градењето наратив на економска обнова оди рака под рака со друг наратив кој го прикажува „економското спасување“ во облик на странски пријатели кои пружаат спас. Дополнително, таа покажува дека ваквата улога, која првично ја играа Обединетите арапски емирати, на крајот беше преземена од страна на Кина. На тој начин, таа тврди дека спроведувачот на ваквата „странска“ помош е всушност српското политичко раководство олицетворено преку српскиот претседател Александар Вучиќ, кое се труди да се претстави себеси како способно да му понуди стабилност и спокојство на населението, на тој начин зачувувајќи ја „онтолошката безбедност“ на српската нација. Сознанијата во оваа студија објаснуваат зошто српската надворешна политика е навидум толку недоследна изминативе неколку години: барем што се однесува до наративите, српското раководство во секој даден момент го бира оној надворешен актер кого го смета за најкорисен при истакнувањето на сопственото „спасување на нацијата“.

„Пријателство од челик“ – како српските политички елити ја обликуваа сликата за Кина во јавноста

Стефан Владисављев

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Со текот на времето, српската политичка елита започна да ја перцепира Кина како партнер од доверба и да ја претставува како таков пред пошироката српска јавност, со тоа создавајќи позитивна слика за оваа држава кај српското население. Дополнително, Србија веќе некое време е важен партнер на Кина во Средна и Источна Европа. Српските политичари го прифатија овој однос и го надоградија преку бројни механизми. Српските политичари честопати го опишуваат ваквиот сè поблизок однос со Кина како „пријателство од челик“ помеѓу двете држави. Партнерството помеѓу Србија и Кина започна да се интензивира уште во 2009 година, кога двете држави потпишаа стратешка спогодба за економска, технолошка и инфраструктурна соработка, која во меѓувреме го достигна нивото на стратешко партнерство.

Честопати преувеличуваното кинеско присуство на Србија ѝ помогна на актуелната владејачка гарнитура предводена од претседателот Александар Вучиќ и неговата Српска напредна партија да ја консолидираат својата политичка моќ. Во текот на изминатата деценија, централизацијата на политичката моќ и контролата врз

владеејќите механизми ѝ овозможија на владејачката политичка елита во Србија да ја популаризира политичката и економска соработка со Кина, кревајќи ја на ниво на стратешко партнерство, и претставувајќи ја како таква пред српската јавност.

На другата страна на политичкиот спектар, актуелните лидери на опозицијата всушност му беа претходници на Вучиќ во развивањето на односите со Кина, кои ги претставуваа како столб на српската надворешна политика, а Кина како близок партнер на Србија. Ова резултираше со недоволна критика кон зголемената соработка помеѓу Белград и Кина од страна на лидерите на опозицијата.

Оваа студија ги утврдува главните српски политички актери кои промовираат блиски односи со Кина, но и начините и механизмите на кои тие ја користат Кина за да се здобиваат со политички поени дома. Главната теза во оваа студија е дека посветеноста кон кинеско-српското партнерство ќе остане константа во пристапот на српските политички елити, без оглед на тоа кои политичари и кои партии се на власт.

Идеолошкото влијание на Кина во земјите на Западен Балкан (2009–2019)

Анастас Вангели

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Како глобален актер со јасно определена траекторија одбележана со економски раст и проактивен пристап во периодот по светската финансиска криза, Кина веќе има значително идеолошко влијание врз тоа како елитите во различни региони во светот размислуваат не само за светската политичка економија, туку и за сопствената улога во неа. Ова е случај и на Западен Балкан, кој периодов забележува зголемена интеракција со Кина, меѓудругото преку своето учество во иницијативата на Појасот и патот, како и кинеската платформа за соработка со Средна, Источна и Југоисточна Европа наречена „17+1“. Меѓутоа, сложеноста со која се одликува ваквото идеолошко влијаение честопати се занемарува како од страна на политичарите, така и од страна на аналитичарите.

Оваа студија се стреми да ги одвои различните форми на идеолошко влијание од страна на Кина. За таа цел, таа предлага два критериуми кои помагаат во разграничувањето помеѓу нив: улогата на намерите на Кина (односно намерни наспрема ненамерни форми на влијание), како и степенот на медијација (односно влијание кое настанало поради директна наспрема влијание кое произлегло од посредна интеракција). Ваквата рамка исто така ја опфаќа улогата на регионалните актери, како и влијанието на други надворешни актери (најмногу она на ЕУ и на САД).

Овој труд покажува дека помеѓу 2009 и 2019 година, Кина успеа да влијае врз начинот на кој западнобалканските елити размислуваат за Кина, но не онолку колку што кинеските актери првично очекуваа. Додека актерите од регионот ја прифатија идејата за регионален просперитет под рамката на Појасот и патот, тие сепак не посакуваат пошироки светски трансформации. Дополнително, и покрај обидот на Пекинг да не се вмешува во внатрешни политички дебати, Кина станува се пополитизирана тема поради мешавина од внатрешни и надворешни фактори. Најважно од сè, како резултат на превирањата помеѓу САД и Кина, западнобалканските политички актери сè почесто се повикуваат на заемно исклучиво поимање на светската политика, кое понекогаш и го инструментализираат.

Една клучна противречност која го обликува ставот на актерите од земјите на Западен Балкан е верувањето (или поточно желбата) дека кинеско-балканската економска соработка може да се оствари во изолација од какви било позначајни пореметувања на геополитичкото статус-кво. Осврнувајќи се накратко на динамиките предизвикани од пандемијата со КОВИД-19, овој труд заклучува дека ваквите надворешни фактори ќе останат главна варијабила која ќе ги обликува размислувањата во однос на Кина кај елитите од земјите на Западен Балкан.

Дел II — Домашни поделби и инволвираност на надворешни актери – активна или пасивна улога?

Одлучувачките изборни реформи во БиХ создаваат нови поделби помеѓу внатрешните и надворешни политички актери

Среќко Латал

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

СЕ подлабоката политичка криза во Босна и Херцеговина, чии размери станаа очигледни за време на пандемијата со КОВИД-19 и локалните избори во 2020 го разбудила интересот на јавноста за изборни реформи во државата. Откако со години ги избегнуваа и одложуваа реформите во својот нефункционален изборен систем, лидерите на Босна и Херцеговина сега се приморани да се справат со ова прашање за време на една мултидимензионална здравствена, политичка и економска криза како пандемијата со КОВИД-19.

Реформирањето на изборниот систем е еден од најголемите предизвици за БиХ уште од Дејтонската спогодба бидејќи отвора некои клучни прашања околу односите помеѓу нејзините три конститутивни народи, како и околу самата природа на политичкиот систем на БиХ. Важноста и сложеноста на дебатата за реформите привлекува и регионално и меѓународно внимание, особено од соседните држави Србија и Хрватска, но и ЕУ, САД и Русија. Ставовите на клучните локални актери околу можните изборни реформи варираат значително, а понекогаш одат и во различни, честопати и спротивни насоки.

Овој труд ги анализира различните ставови и стратегии на клучните актери околу потенцијалните реформи во нефункционалниот и корумпиран изборен систем на Босна и Херцеговина, притоа презентирајќи го и локалниот, регионалниот и меѓународниот контекст. Трудот се фокусира главно на клучните внатрешни и надворешни актери кои се вклучени во преговорите. Со оглед на речиси целосната политичка блокада, како и недовербата помеѓу локалните лидери, исходот од преговорите за ваквите реформи најверојатно ќе биде одлучен од надворешни влијанија.

Оваа анализа покажува дека различните ставови по ова прашање се последица на различните ставови на партиите на Бошњациите, босанските Хрвати и босанските Срби во однос на минатото, сегашноста и иднината на Босна и Херцеговина. Доколку напорите успеат, реформите не би го средиле само изборниот систем на државата, туку и би ја дополниле Вашингтонската спогодба, а со тоа и односите помеѓу лидерите на Бошњациите и босанските Срби, што е клучно за опстанокот на БиХ.

Дополнително, анализата покажува дека со оглед на длабочината на локалната политичка блокада, исходот од овие реформи повторно ќе зависи од вклученоста на САД и ЕУ, но и од други странски влијанија. Обновеното внимание кое престолнините на САД и ЕУ неодамна почнаа да му го обрнуваат на Балканот делува охрабрувачки. Сепак, доколку Западот сака да оствари исчекор во БиХ по 15 години неуспешни обиди за реформи, тој ќе мора да ги поткрепи овие обиди со финансиски ангажман, притоа наоѓајќи поинаков пристап за адресирање на проблемите на БиХ.

Без оглед како тие ќе изгледаат, напорите на Западот ќе се соочат со противење не само од локални, но и од регионални и меѓународни актери. Една од клучните улоги во тековните разговори за изборни реформи во БиХ ќе ја има Хрватска, која веќе има вложено политичка и дипломатска поддршка во лидерите на босанските Хрвати. Хрватска е решена да се осигура дека во иднина лидерите на босанските Хрвати ќе бидат бирани од страна на таканаречени „легитимни“ гласачи од етнички хрватската популација на БиХ. При ваквиот обид, Хрватска, колку и да звучи тоа изненадувачки, може да најде сојузници во Србија и Русија, со оглед дека Загреб, Белград и Москва сакаат да одржат

високо децентрализиран и етнички базиран политички систем во БиХ.

Претстојните реформи се заплеткани во правни и политички лавиринти. Од една страна, постојат шест пресуди на Европскиот суд за човекови права, кои од БиХ бараат да ја отстрани дискриминацијата на етничка основа од својот устав. Од друга страна, во својата пресуда од 2016, Уставниот суд на БиХ бара од своите законодавци да ги променат изборните закони за да се осигураат дека политичките претставници на секој

од конститутивните народи нема да бидат бирани од страна на други етнички групи.

Наоѓањето соодветна рамнотежа помеѓу овие две речиси спротивни струи, како и помеѓу различните етнички, политички и технички решенија за изборните реформи во БиХ во еден тежок амбиент и ограничена временска рамка ќе биде исклучително тешко. Сепак, неуспехот не треба да биде опција, бидејќи така би се ризикувала судбината на Босна и Херцеговина, а со тоа и стабилноста на Балканот и цела Европа.

Ердоган како почитуван султан или како инструмент за политички натпревар? Перцепции кај локалното население за присуството на Турција во српски Санџак

Стефан Јојкиќ

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Овој труд се стреми да ја пополни празнината во анализите на политиката на Турција кон Балканот, притоа нудејќи оригинални сознанија за присуството на Турција во регионот Санџак во Србија, со посебен фокус на перцепциите на локалното население. Поконкретно, оваа студија се занимава со тоа како локалното население го разбира турското присуство, како и со разликите во перцепциите помеѓу различните етнички, политички и идеолошки групи, како и групи од интерес. Овој труд исто така анализира како странскиот фактор се користи при политички препукувања помеѓу различните групи од политички интерес во Санџак. Со оглед на неговите историски, демографски и геополитички особини, како и јавно декларираната важност за стратезите во Анкара, регионот Санџак претставува плодна почва за анализа на турската надворешна политика кон регионот.

Оваа студија се потпира врз примарни и секундарни извори, како и податоци обезбедени преку бројни интервјуа со претставници на елитите и граѓаните на градовите и гратчињата во околината на Санџак. Резултатите го потврдуваат претпоставениот јаз помеѓу перцепциите на етничките Срби и нивните политички елити, наспрема нивните пандани помеѓу етничките Бошњаци. Додека првите главно имаат негативни ставови околу турското присуство, кое го доживуваат низ призма на една помалку или повеќе транспарентна реал-политичка агенда, вторите покажуваат позитивни ставови кон турското присуство.

Меѓутоа, бошњачките елити не се хомогени во своите перцепции, односно не сите го гледаат турското присуство исклучиво низ позитивна призма. За разлика од нивните противници од другите бошњачки партии, членовите на конзервативната партија „Правда и помирување“, како и либералните елити може да се издвојат според нивните попрагматични и критички погледи кон Турција. Оттука, случајот на Босна и Херцеговина покажува јасен јаз во ставовите кон Турција помеѓу различните политички и идеолошки полови на бошњачкото население.

Резултатите исто така укажуваат на тоа дека репутацијата на Турција помеѓу бошњачкото население во Санџак е инструментализирана од страна на локални групи од политички интерес при нивните меѓусебни препукувања. Со цел да ги поткопаат позициите на своите ривали во Турција или за да влијаат врз локалното јавно мислење, некои локални актери се обидуваат да ги претстават другите како непријатели на Турција, притоа промовирајќи наративи на наводна блискост помеѓу нив самите и Анкара. Овој труд обезбедува оригинални сознанија за интеракцијата на Турција во регионот. Како таков, тој може да биде од интерес за истражувачите на социополитичките реалности во Санџак и на Балканот, како и за сите оние кои се интересираат за присуството на Турција во Санџак, Балканот, но и Европа пошироко.

Дали ЕУ ги сфаќа своите пријатели здраво за готово? Популарноста на надворешните политички актери помеѓу граѓаните на Северна Македонија во зависност од партиската определба

Мартин Наунов

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Врз основа на бројни истражувања на јавното мислење, аналитичарите честопати претпоставуваат дека дебатата помеѓу Истокот и Западот во Северна Македонија не претставува поларизирачко прашање, односно дека македонските граѓани се претежно позитивно настроени кон зачленувањето на нивната држава во евроатлантските институционални структури. Овој труд анализира неколку истражувања на јавното мислење, меѓу кои и оние изработени од страна на Интернационалниот републикански институт (IRI), Националниот институт за демократија (NDI) и УСАИД. Ваквите истражувања покажуваат чести поделби помеѓу етничките Македонци во однос на геополитичката иднина на земјата, додека речиси сите етнички Албанци поддржуваат членство во ЕУ и НАТО.

Овој труд заклучува дека партиската определба е силен фактор за (или е барем во силна кореалција) со овие трендови. Поддржувачите на владејачката партија СДСМ (Социјалдемократски сојуз на Македонија) главно покажуваат прозападна ориентација, додека поддржувачите на втората најголема партија, десноориентираната популистичка партија ВМРО-ДПМНЕ, покажуваат симпатии кон Русија. Ваквата поделба може барем делумно да се припише на одредени сигнали од страна на партиските елити, без оглед на формалната прозападна ориентација на сите поголеми партии, вклучително и на ВМРО-ДПМНЕ.

Со цел подобро да ја илустрира реториката и ставовите на партиските елити околу дебатата „Запад против Исток“, како и важноста на сигналите што ги испраќаат партиските елити, овој труд опфаќа два од најважните настани во поновата историја на евроатлантските интеграции на Северна Македонија: скандалот со

прислушувањето во 2015 и референдумот за промената на името во 2018. Овој труд доаѓа до двослоен заклучок во врска со стратегијата на партијата ВМРО-ДПМНЕ. Од една страна, реториката на партијата за време на гореспоменатите настани покажува дека ВМРО-ДПМНЕ се трудеше да одглуми лојалност кон евроатлантската заедница за да може да ги ужива економските придобивки кои произлегуваат од односите со ЕУ. Од друга страна, партијата истовремено ѝ се додворуваше и на Русија, притоа поткопувајќи ги основните евроатлантски принципи на човековите права и доброто владеење.

Дополнително, овој труд утврдува дека ваквата стратегија на ВМРО-ДПМНЕ на одржување добри односи со обете страни беше забележана од поддржувачите на партијата. Нејзините поддржувачи најчесто успеваа да ги одгатнат сигналите кои доаѓаа од партијата, на тој начин станувајќи свесни за разликите помеѓу СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ во однос на посветеноста кон подобрувањето на евроатлантските перспективи на државата. Па така, партиската реторика во овој период резултираше со значително опаѓање на поддршката за членство во ЕУ и НАТО помеѓу гласачите на ВМРО-ДПМНЕ.

На крајот, овој труд предупредува дека било какви понатамошни компликации во однос на пристапните преговори на Северна Македонија со ЕУ би можеле да ја загорзат довербата на македонските граѓани во тоа колку ЕУ ѝ е посветена на државата. Ваквиот впечаток би можел не само да ја поткопа моќта на ЕУ да ја потпомогне демократизацијата на државата, но и поддршката за евроатлантските интеграции, за кои овој труд утврдува дека уште сега се понестабилни отколку што се претпоставува.

„Инфодемија“, предвремени избори и (млако) добредојде од Западот: загрозеноста на идентитетот на Северна Македонија на Твитер

Огњан Денковски

Студија прва: Инструменти на дезинформирање

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Оваа студија го испитува присуството на (странски) компјутерски методи на пропаганда со цел ширење дезинформации во Северна Македонија, земја без излез на море лоцирана на Балканскиот полуостров и една од шесте држави од Западниот Балкан кои се дел од дискурсот околу проширувањето на ЕУ. Оваа студија се фокусира на периодот околу парламентарните избори во 2020 година, кои првично беа закажани за април 2020, но беа одложени за јули 2020 поради пандемијата со КОВИД-19. Притоа, студијата се темели врз сознанија произлезени од првата кампања со компјутерска пропагандна во Северна Македонија: кампањата „#бојкотирам“ на Твитер, која значително ги обликуваше дискусиите околу референдумот за промена на името во 2018 година. Во оваа студија се применети низа таканеречени „ботнет“ техники за идентификација, кои вклучуваат барање репетитивни шаблони на именување, силна концентрација на слични кориснички профили отворени непосредно пред одредени клучни настани, како и натпросечно интензивна активност нетипична за просечниот човек, а која најчесто се постигнува преку „ретвитање“.

Преку употребата на ваквите методи, оваа студија идентификуваше широка мрежа на корисници создадена во пресрет на изборите и наклонета кон десноориентираната партија ВМРО-ДПМНЕ, но и кон Левица, партија која се декларира како крајнолевичарска и која се противи на интеграцијата на Северна Македонија во НАТО и ЕУ. Голем дел од анализираниите кориснички профили се противат на промената на името на Северна Македонија, притоа ширејќи конспираторски содржини и антизападни ставови. Од друга страна, многу мал дел

од корисничките профили изразиле поддршка за СДСМ (централно-левичарска партија ориентирана кон Западот), промената на името или напредокот во евроатлантските интеграции. Ваквите сознанија не се поклопуваат со резултатите од разни истражувања на јавното мислење во однос на надворешната политика на Северна Македонија, кои покажуваат дека мнозинството граѓани ги поддржуваат евроатлантските интеграции. Дополнително, студијата утврди и широко поклопување помеѓу оваа мрежа и низа кориснички профили првично отворени за потребите на кампањата „#бојкотирам“, која и натаму е активна на Твитер.

Анализата исто така покажува и дека мрежата која оваа студија ја откри најверојатно е предводена од локални актери, со оглед дека не утврдиме никаква странска вмешаност. Сепак, без оглед што ниту еден странски актер не придонел кон развојот на ваквата мрежа, оваа студија утврди дека во земјата постојат услови за лесен упад на актери кои имаат интерес за развивање кампањи за дезинформирање, и тоа не само од аспект на технички познавања, туку и од аспект на постоењето на мрежи на (автоматизирани) кориснички профили кои промовираат антизападни сентименти. Оваа студија им советува на сите истражувачи кои се занимаваат со откривање и спротивставување на кампањите за дезинформирање на социјалните медиуми на Западниот Балкан да ги разгледаат шаблоните на именување, но и датумите на кои корисничките профили дискутирани во оваа студија биле отворени. Притоа, особено е важно да се обрати внимание на теми и прашања поврзани со десноориентираните гласачи и партии во регионот, како на пример македонската партија ВМРО-ДПМНЕ или српската партија СНС.

Студија втора: Дезинформирачки содржини

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Оваа студија претставува втор дел од поширок истражувачки проект посветен на странски компјутерски кампањи за дезинформирање во Северна Македонија околу парламентарните избори во 2020. Изборниот период се совпадна со низа значајни надворешнополитички настани за Северна Македонија, вклучувајќи го зачленувањето во НАТО и очекуваниот почеток на преговори за членство во ЕУ – настани кои ги поткопуват целите на оние меѓународни актери, главно Русија, кои се спротивставуваат на евроатлантските интеграции на државите од Западен Балкан. За да ја спроведеме оваа анализа, редовно ги собиравме стоте најпопуларни твитови агрегирани од страна на најпосетуваниот македонски домен за вести, Time.mk.

Гореспоменатите твитови беа собирани секој ден помеѓу почетокот на февруари и почетокот на август 2020, на секои два часа: вкупно 138,983 единствени твитови споделени од страна на 5,604 единствени корисници. Со помош на овие податоци ги утврдивме најсподелуваните домени (конкретно портали за вести) во овој период, но и оние „хаштази“ кои испровоцирале најмногу дискусии околу изборите. Дополнително, ги поврзавме нашите сознанија со резултатите од првата студија во склоп на овој истражувачки проект, каде утврдивме широка мрежа на кориснички профили отворени во пресрет на изборите во 2020 со цел зголемување на видливоста на раководните лица на ВМРО-ДПМНЕ и Левица, главно за да се амплифицираат содржини против евроатлантските интеграции на државата, притоа и оцрнувајќи ги раководните лица на СДСМ.

Како прво, оваа студија покажува дека објави од корисничките профили на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, Христијан Мицкоски, како и лидерот на Левица, Димитар Апасиев, честопати се наоѓаа помеѓу најпопуларните дневни твитови во овој период и покрај малиот број следбеници на овие политичари на Твитер. Според ова сознание, мрежата која беше откриена во првата студија од овој истражувачки проект била ефективна во промовирање твитови на овие актери помеѓу органските твитер-заедници во Северна Македонија.

Дополнително, студијата покажува дека медиуми како Инфомакс, портал со (во најмала рака) индиректни врски со вести финансирани од руската влада, како и порталите Freeglobe, DokazMakedonija и Kolozeg, кои го поддржуваат ВМРО-ДПМНЕ и промовираат конспираторски гледишта врз основа на глобални и домашни десноориентирани содржини, ги обликувале дискусиите помеѓу Твитер-корисниците во Северна Македонија во овој период. На крајот, студијата утврдува и дека најпопуларните и политички суштински „хаштази“ во овој период промовираат противење на промената на името на Северна Македонија, но и на евроатлантските интеграции на државата. Додека студијата не утврди директно меѓународно влијание, сознанијата покажуваат дека методите на компјутерска дезинформација биле користени за да се обликуваат јавни дискусии, главно преку содржина која им оди во прилог на геополитичките цели на странски актери кои се противат на понатамошните евроатлантски интеграции на државата.

Дел III — Ко-одговорноста на домашните политички елити за штетното влијание на некои странски актери

Еко-чудовишта и еко-борци: инвестициите на Кина во српската тешка индустрија низ еколошка призма

Тена Прелец

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Во втората половина на минатата деценија, Кина стана еден од главните инвеститори во Србија. Некои од нејзините најголеми инвестиции, кои се поврзуваат со тешката индустрија, придонесоа кон значителен пораст во стапките на загадување на воздухот, притоа бидејќи огромна загриженост помеѓу локалното население и претворајќи многу граѓани во еко-активисти. Дали е ваквиот здравствен ризик реалност или перцепција и кој е виновен? Врз основа на интервјуа со активисти и експерти, како и на официјални документи и владини соопштенија, овој труд ги анализира начините на кои проблемите од областа на екологијата, доброто владеење и владината транспарентност се меѓусебно поврзани. За разлика од митот за Кина како „лош инвеститор“, оваа студија заклучува дека одговорноста лежи примарно кај институциите на државите-приматели, кои ги дозволиле ваквите еколошки злоупотреби.

Овој труд анализира две главни студии на случај: топилницата на бакар во Бор (преземена од страна на кинеската компанија „Зижин Рударство“ во 2018 година) и фабриката за челик во Смедерево (купена од страна на групацијата Хестел во 2016 година). Во обата случаи се јави спонтан граѓански активизам како реакција на еколошките и здравствени ризици. Перцепцијата дека се наоѓаат помеѓу два огна – инвеститор кој се труди да си ги максимизира интересите и влада која дозволува здравјето на нејзините граѓани да пати во замена за економски придобивки – побуди широка лутина помеѓу населението. Делумно поради оваа причина, екоактивизмот е поврзан и со антивладините сентименти, бидејќи гласот на активистите не е и не може да биде неутрален, со оглед на поврзаноста помеѓу двете нешта. Оттука, овие два случаи ги илустрираат различните прашања поврзани со кинеските инвестиции, но и некои конкретни форми на отпор кон доминантното разбирање на моќта во Србија.

Проблемите кои се заеднички за студиите на случај претставени во овој труд се манифестираат и при неколку други кинески инвестиции во Србија, како на пример јаглената хидроцентрала во Костолац и фабриката за гуми во Зрењанин, но и надвор од Србија, како на пример при експанзијата на јаглената хидроцентрала Тузла во соседна Босна и Херцеговина, која беше финансирана со кинески пари и важи за голем загадувач. Ова значи дека овие примери не се изолирани случаи. Означувањето на повеќето вакви зделки како „проекти од државен интерес“ ги поставува инвеститорите над законите и покажува дека тие не важат за сите, притоа исто така дозволувајќи им на надлежните да ги одбиваат повеќето барања за јавни информации. Студијата заклучува дека ваквата комбинација од проблеми од еколошка и транспарентна природа треба да бидат многу поцентрални во политиката на условување на ЕУ, но и во вредносно инспирираните механизми за демократска помош на ЕУ отколку што е тоа случај во моментот. Дополнително, овие прашања треба да се доживуваат и низ призмата на разните клиентелистички и клептократски практики, против кои и ЕУ и новата администрација на претседателот Бајден во САД се залажија дека ќе се борат.

Сите стравови на едно место: Кинески надзор врз основа на вештачка интелигенција во Србија

Маја Бјелош

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Владата на Република Србија, во соработка со кинеската технолошка компанија Хуаеи, активно работи на имплементирање на проектот за надзор „Safe City“ во Белград уште од 2019 година. Овој проект вклучува инсталација на илјадници камери за „паметен“ надзор со способности за препознавање лица и предмети. Овој труд се стреми да придонесе кон тековните дискусии за употребата на кинеска технологија од страна на српските власти. Притоа, тој нуди информации за политичкиот контекст во Србија и продлабочените односи со Кина во безбедносниот сектор. Истовремено, го презентира и официјалниот владин наратив за придобивки од системот за „паметен“ надзор на Хуаеи, кој се потпира врз наводната способност за борба против тероризмот и за намалување на стапката на криминал. Потоа, овој труд ги резимира главните аргументи кои претставници на српското граѓанско општество ги имаат пласирано против употребата на овие камери. На тој начин, овој труд анализира како граѓанското општество го проблематизира воведувањето кинеска технологија, критикувајќи ја нејзината употреба по следниве три основи: недостаток на транспарентност и отчетност, ризик од злоупотреба на камерите за „паметен“ надзор за политички цели и лоши правни регулативи.

Анализата покажува дека проектот за биометриски „паметен“ надзор буди грижи во однос на правото на приватност, но и човековите права и слободи во Србија. Српската јавност не ги споделува ваквите грижи на граѓанските активисти затоа што не поседува основни информации за обемот на целокупниот проект. Српската влада го класифицираше проектот како „доверлив“, на тој начин избегнувајќи јавна дебата за потенцијалните придобивки и ризици. И натаму остануваат бројни неодаговорени прашања, како на пример каде ќе се чуваат податоците, кој ќе биде одговорен за нивно процесирање и кои ќе бидат механизмите за заштита од нивна злоупотреба, каде се инсталираат камерите, колку

камери има и која е нивната функција. Силната контрола на српската влада врз медиумскиот и информативен простор им ги отежнува обидите на критичките гласила да бидат слушнати. Јавната свест околу нејасните услови на проектот „Safe City“ е исто така ограничена поради недостатокот на силен собраниски надзор и слабата регулација на вештачката технологија, што остава простор за политички маневри и доминација на извршната власт врз правото.

Надзорните камери опремени со софтвер за препознавање лица особено ги загрижуваат бранителите на човековите права и граѓанските активисти во Србија, бидејќи ваквиот систем ќе биде користен во држава со слаба демократија, историја на злоупотреби на извршната власт и слаби политички корективи. Оттука, претставниците на граѓанското општество се плашат дека ваквата врвна кинеска технологија ќе ја засили способноста на сè поавторитарната владејачка гарнитура во Србија да ги контролира сите граѓани и аспекти од животот, притоа дополнително загрозувајќи ја слабата демократија во државата и почитувањето на човековите права. Дополнително, граѓанските активисти се плашат дека камерите за препознавање лица ќе им дозволат на српските власти да ги заплашуваат критичарите на владејачката политичка елита.

Слабата правна регулација на видео надзорот во Србија, како и недостатокот на закони кои би го регулирале системот за препознавање лица и за процесирање биометриски податоци претставуваат уште еден аргумент против воведувањето на ваквиот надзор. Според критичките гласила во српското општество, доколку ваквата технологија за препознавање лица не е правно регулирана и раководена од страна на обучени професионалци под демократска граѓанска контрола, тогаш системот за надзор лесно може да биде злоупотребен. Недостатокот на правна регулација

е една од главните причини што српското граѓанско општество ги повика националните власти да го стопираат процесот на воведување „паметен“ надзор и да отпочнат инклузивна јавна дебата за потребите и импликациите на ваквиот систем.

Дополнително, овој труд покажува дека барањата на претставници на граѓанскиот сектор да се адресираат постоечките недостатоци, да се обезбеди правна основа за употребата на „паметниот“ систем за надзор и да се спроведе дополнителна анализа на сите поврзани ризици остануват неодговорени од страна на српските власти. Министерството за внатрешни работи продолжи да инсталира камери за „паметен“ надзор ширум Белград за време на пандемијата со коронавирусот без какво било известување или јавно достапни информации, притоа најавувајќи дополнителен надзор во блиската иднина, со оглед на тоа дека Белград ќе биде покриен со 8100 камери, наместо првичните 1000.

„Нашиот брат Ердоган“ – од службени до лични односи помеѓу лидерите на Албанија и Косово и турскиот претседател

Гентиола Мади

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Овој труд се фокусира на градењето лични односи помеѓу лидерите на Албанија и Косово и претседателот на Турција, како и нивната интеракција со вообичаените односи помеѓу овие држави. Поконкретно, студијата го анализира пристапот на претседателот Ердоган, кој направи поместување од институционални меѓудржавни односи кон претежно фаворизирање на лични односи „еден на еден“ со разни државни лидери, со што дополнително ја замати границата помеѓу домашната и надворешната политика. Во однос на Албанија и Косово, ваквото поместување се смета за ризично бидејќи може негативно да влијае врз нивните демократски перспективи, но и да поттикне ад-хок практики во административните процедури на државите.

Овој труд ги анализира два типа на пријателски односи помеѓу лидерите врз основа на три димензии: (1) изрази на лично пријателство во јавноста; (2) верската агенда на Турција во странство; (3) екстратериторијалните барања на Турција против поддржувачите на движењето на Ѓулен во странство. Првата димензија ги доловува обидите на лидерите да го „идеализираат“ својот однос и да прикажат пред јавноста слика на „пријателство“ преку медиумите, додека другите две димензии се стриктно поврзани со двата главни приоритети на Турција на Балканот. Амбивалентноста на верската „мека моќ“ на Турција, како и нејзиниот обид да го извезе својот домашен конфликт во Албанија и Косово, се сметаат за клучни за да се разбере степенот до кој ваквата персонализација на односите има стратешка и трансакциска природа.

Ова истражување се потпира врз неколку различни типа извори со цел да ги надмине ограничувањата кои произлегуваат од личната и субјективна природа на односите помеѓу лидерите, недостапноста на разновидни извори на информации, како и општиот недостаток на транспарентност и отчетност поради

пренасочувањето на лидерите од службени кон неформални состаноци „тет а тет“, на тој начин игнорирајќи ги службените процедури кои го придружуваат процесот на донесување одлуки.

Резултатите покажуваат дека создадените пријателски односи се промовираат врз основа на привремено поклопување на интереси и калкулирани политички придобивки, односно без структурна основа за институционализација на државно ниво. Во случајот на Албанија, премиерот Рама се служи со амбивалентен пристап во однос на турската агенда, додека за неговите отстапки во однос на турските барања веќе беше соодветно награден. Од друга страна, во случајот на Косово, пријателството на Тачи со Ердоган се покажа помалку рамнотежено од аспект на заеднички придобивки. Задоволувањето на барањата на Турција резултираше со експлоатација на внатрешната кривост на Косово во полза на корозивната агенда на Турција.

Дел IV — Предизвици за странските влијанија од пандемијата со КОВИД-19

КОВИД-19 ја зголемува геополитичката важност на Балканот

Срејко Латал

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Балканот, како и остатокот од светот, беше шокиран од избивањето на пандемијата со КОВИД-19 на почетокот на годинава. Ваквата состојба на шок, сепак, беше само затишје пред бура, бидејќи веќе во месец април дојде до зголемени верски, политички, безбедносни, економски и општествени превирања низ целиот регион. Оваа ескалација произлезе главно од фактот што на повеќето балкански држави им претстоеја парламентарни или локални избори во текот на 2020 година.

Пандемијата со коронавирусот ја интензивираше долгогодишната трка помеѓу главните глобални политички актери за моќ и влијание во регионот. Кина, ЕУ, земјите од Заливот, Русија, САД и Турција побрзаа да им помогнат на балканските држави, но исто така ја искористија оваа можност да ги засилат своите позиции во регионот како дел од своите тековни геополитички надигрувања. Додека Кина и земјите од Заливот се фокусираа главно на хуманитарни и економски прашања, главната улога на крајот ја презедоа Русија и Турција со своите одново агресивни ставови во регионот, како и Белата Куќа, која се обиде набрзина да издејствува договор помеѓу Косово и Србија.

Откако нивните држави неодамна беа зафатени од низа насилни демонстрации, владите и медиумите во Србија и Црна Гора се пожалија на наводна директна вмешаност на Русија во организацијата на протестите. Претставници на руската влада ги отфрлија ваквите обвинувања, но неколкумина експерти предупредија дека Русија се обидува да ги употреби сите свои ресурси на Балканот за да го запре понатамошното (па дури и да го поништи досегашното) проширување на НАТО и ЕУ во регионот. Некои од нив ја обвинија Русија дека се обидува да спречи договор помеѓу Србија и Косово за да го одржи сопственото влијание на Балканот. Други, пак, истакнаа дека Русија ги користи внатрешните проблеми на ЕУ и САД за да ги оствари своите „панславјански“ амбиции за обединување на сите словенски нации под водство на Русија.

Во последно време, улогата на Турција на Балканот се најде во втор план поради сè поагресивното однесување на Анкара на Медитеранот и на Блискиот исток, меѓудругото и во војните во Сирија и Либија. Меѓутоа, неодамна се испостави дека турски државјани поврзани со режимот на Ердоган работеле на воспоставување на криминални и/или паравоени мрежи на Балканот уште од почетокот на 2020 година. Ваквите информации испровоцираа прашања за вклученоста на Анкара и нејзините планови за регионот.

Кризата со КОВИД-19 исто така резултираше со промена во политиката на САД кон регионот. Ваквиот тренд започна уште со претходните претседателски избори во САД во 2016. Од една страна, САД продолжи да им пружа значителна и транспарентна финансиска помош на сите балкански држави. Од друга страна, пак, ваквите напори беа засенети и поткопани од обидот на Белата куќа набрзина да истурка договор помеѓу Косово и Србија. Силен притисок од страна на специјалниот претставник на САД во разговорите помеѓу Србија и Косово, Ричард Гренел, ја поткопаа способноста на владата на Косово за справување со пандемијата, а на крајот доведоа и до колапсот на владата на премиерот Албин Курти.

Ваквиот вртлог од настани продолжи да се одвива речиси секојдневно, притоа заканувајќи се да го втурнат Балканот во дополнителна дестабилизација, а потенцијално и во нови етнички или општествени конфликти. Иако ваквите динамки спречуваат каква било долгорочна анализа, мнозинството експерти се согласуваат дека оваа ситуација само ЕУ има капацитет постепено да го стабилизира и нормализира Балканот.

Дали ЕУ ќе успее да го постигне истото она што не успева да го постигне во последните 15 години ќе се знае наесен, кога се очекува ЕУ да го произведе долгоочекуваниот Маршалов план за регионот. Овој план ќе изложи сет реформи и други услови под кои балканските држави ќе можат да користат разни грантови и заеми во вкупна вредност од 3.3 милијарди

евра, кои ЕУ ги одвои за Балканот уште во април. Сепак, ЕУ ќе мора да биде многу мудра и внимателна доколку сака да извлече максимум од оваа можност. Во спротивно, различните локални, регионални и геополитички превирања на Балканот најверојатно ќе продолжат да ескалираат, при што последиците можат да бидат многу сериозни.

Западниот Балкан помеѓу ЕУ членство и неизвесна иднина

Среќко Латал

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Уште од март 2020 година, пандемијата со КОВИД-19 создаде контекст за нова ескалација на регионални превирања и геополитички надигрувања на Балканот. Откако кинеската „дипломатија со маски“, руско-српското „историско братство“ и прекилот на иницијативата на Белата куќа за договор помеѓу Косово и Србија, Европската унија повторно се наметна како главен сојузник на регионот и негова вистинска стабилизирачка сила. Сепак, како што оваа студија покажува, позицијата на ЕУ регионот е далеку од сигурна, без оглед на нејзиниот обемен финансиски капацитет и перспектива за членство.

Од една страна, зголемените регионални и геополитички превирања и натаму носат бројни шанси за криза на Балканот во претстојните месеци. Од друга страна, ЕУ и Балканот имаат разидувања по голем број прашања во врска со процесот на проширување, кој пак претставува основа за нивниот однос. Нивните различни гледишта и интереси во последните неколку години предизвикаа бројни недоразбирања, а во некои случаи и недоверба помеѓу ЕУ и балканските држави.

Позицијата на ЕУ во регионот веќе беше доведена во прашање поради недостатокот на соработка и координација помеѓу ЕУ и САД во однос на нивните иницијативи во дијалогот помеѓу Белград и Приштина, кој ќе продолжи на почетокот на септември, за кога се закажани посебни состаноци во Брисел и во Белата

куќа. Ваквата неусогласеност помеѓу ЕУ и САД може да донесе нови проблеми не само за дијалогот, туку и за целиот Балкан, со оглед на тоа дека дополнително го ослабнува влијанието на ЕУ и САД, притоа создавајќи простор за личните интереси на Кина, Русија, Турција и други држави.

Доколку ЕУ сака да ја зацврсти својата позиција во регионот и да помогне во неговата постепенa стабилизација и нормализација, таа ќе мора од корен да ја промени својата перцепција за Западниот Балкан, но и својот пристап кон него. Во изминатата деценија, Брисел и поединечните држави-членки на ЕУ очајнички се трудеа да избегнат каква било промена од ваков вид. Таквата промена би се косела со вообичаениот пристап на ЕУ, особено сега кога нејзиното внимание е фокусирано на многу поитни и важни предизвици: здравствените и економски кризи предизвикани од КОВИД-19, ситуацијата во Белорусија и крвките односи со САД, Кина и Русија.

Меѓутоа, неколку други глобални актери веќе го вклучуваат Западниот Балкан во своите геополитички надигрувања. Би било добро за ЕУ да го направи истото, притоа доживувајќи го Западниот Балкан не само како извор на проблеми, но и како потенцијален сојузник во одржувањето на стабилноста на континентот, како и многупати во минатото.

Дискурсите и позиционирањето на земјите на Западен Балкан кон Кина за време на пандемијата со КОВИД-19

Анастас Вангели

За да ја прочитате целата студија на англиски јазик, посетете ги веб-страниците на [WBC](#) или [PSSI](#).

Кратко резиме

Пандемијата со КОВИД-19 ја стави Кина во фокусот на светските вести, интензивирајќи ја веќе прилично живата дискусија за нејзиниот раст во светот, вклучително и на Западен Балкан. За земјите од Западен Балкан, Кина беше далеку од главна преокупација додека КОВИД-19 пустошеше по регионот. Меѓутоа, поврзаноста на корона вирусот со неговото првично избувнување во покраината Хубеи беше пресилна за да може да се занемари Кина. Со текот на времето, Кина стануваше се попроактивна и успеа да се позиционира како значаен надворешен актер во регионот за време на пандемијата, притоа привлекувајќи им го вниманието на загрижените набљудувачи на Западот, кои самите исто така влијаеја врз начинот на кој регионалните актери ја доживуваа Кина и се позиционираа себеси во однос на оваа држава.

Дискурсите во однос на Кина за време на пандемијата со КОВИД-19 на Западен Балкан поминаа низ три фази. Во најраната фаза (отприлика помеѓу јануари и март 2020 година), главна тема беше избувнувањето на вирусот во Кина; потоа, како што заразата во Кина ослабнуваше, а на други места се засилуваше (отприлика помеѓу април и септември 2020), вклучително и во земјите на Западен Балкан, дебатите се завртеа кон таканаречената „дипломатија на маски“ и геополитички натпревар во однос на справувањето со пандемијата; на крајот, дебатата влезе во фазата на „дипломатија со вакцини“ откако вакцините против КОВИД-19 станаа исто така предмет на геополитички натпревар, чии остри ефекти се почувствуваа и на Западен Балкан (од октомври 2020 натаму, со ескалација на почетокот на 2021 година).

Првично, Кина беше доживувана низ призмата на хаосот во Вухан и меѓународната скепса околу нејзиното справување со кризата. Во фазата на „дипломатијата со маски“, Кина беше гледана како надворешен актер кој може да послужи како извор на помош или неволја (или пак и двете). На крајот, во фазата на „дипломатијата

со вакцини“, Кина почна да се доживува како партнер во напорите да се имунизира населението во регионот од КОВИД-19.

Не сите регионални актери зазедоа исти ставови кон Кина. Пристапот на Србија на активно барање можности се издвои од останатите, наспрема попасивниот пристап на другите влади, кој варираше помеѓу опортунизам и претпазливост. Како и другаде, така и во регионот се појавија и силни алармисти во врска со улогата на Кина, но не и помеѓу владејачките елити.

Настаните за време на пандемијата со КОВИД-19 го потврди асиметричниот карактер на односите помеѓу Кина и Западен Балкан. Како такви, овие односи зависат во огромна мера од угледот и постапките на Пекинг на меѓународната сцена. Во моментот, Кина е единствениот надворешен актер на Западен Балкан кој не се соочува со длабока несигурност на домашниот фронт, па поради тоа ужива одреден луксуз да ја планира иднината на меѓународниот фронт. Би можело да се каже дека ова е всушност пример за тоа како историјата се повторува: токму поради постабилните односи со Западот во периодот по светската финансиска криза, Кина успеа да се наметне како актер во регионот во изминатава деценија.

Осврт и заклучок

Аналитички трудови: Домашна „побарувачка“ за незападни влијанија на Западен Балкан

Сенада Шело Шабик

Прашањето на странски влијанија на Западен Балкан е тема од сè поголем политички и академски интерес. Честопати се претпоставува дека сè помалата присутност на ЕУ и на САД во регионот има оставено празнина, која ја пополнуваат светски актери како Русија, Кина и Турција, кои не ја поддржуваат нужно амбицијата на регионот да се интегрира во евроатлантските институции. И додека не е тешко да се замисли зошто овие актери би се обидувале да ја користат слабоста на Западот секогаш и секаде каде што можат, сосема друго прашање е дали овие три држави или која било друга незападна сила би можела да ја поткопа евроатлантската перспектива на Западен Балкан. Доколку успеат, поголема причина ќе биде слабоста на Западот отколку моќта на која било од овие сили.

За подобро да се разбере овој однос на силите, овој проект ги поставува локалните актери на Западен Балкан во средиштето, обидувајќи се да ги анализира како активни учесници, а не само пасивни мети на активностите на големите сили на Западен Балкан. Проектот се стреми да даде одговор на следниве две прашања: кон какви цели се стремат државите на Западен Балкан и како се поставуваат кон светските сили од Западот и надвор од него при остварувањето на тие цели?

Авторите на студите вклучени во овој проект ги адресираат овие прашања од различни перспективи, притоа истакнувајќи конкретни теми почнувајќи од социјалните медиуми па сè до загрозеноста на животната средина, претставувајќи ги различните и сложени општествени и политички прашања во секоја поединечна држава, како и фокусирајќи ги своите истражувања врз улогата на домашните актери во контекст на странските влијанија. Во минатото, студиите од ваков тип најчесто се занимаваа со активностите и интересите на надворешни актери, без да обрнат внимание на самите држави на Западен Балкан.

Оттука, овој проект главно ги анализира алатките со кои незападните сили се служат за да го зацврстат своето присуство на Балканот, најчесто преку комбинација од економски зделки, политички односи, културна дипломатија, пенетрација на медиумскиот простор, а во некои случаи и преку тајни активности, кои им овозможуваат да надвладаат пред претежно нормативниот и ненаметлив пристап на западните сили, а пред сè на ЕУ.

Преку својот алтернативен пристап, користен во речиси сите студии од кои е составен, овој проект заклучува дека не е толку важна способноста на Русија, Кина и Турција да се поврзат со државите на Западниот Балкан колку фактот дека ЕУ во голема мера не успеа да создаде силни врски со регионот. Во својата софистицирана анализа, Мартин Наунов ја истакнува оваа поента опишувајќи ги начините на кои ЕУ ги остава на цедило своите партнери на Балканот сфаќајќи ги здраво за готово, притоа пропуштајќи можност да поддржи прогресивни лидери ориентирани кон реформи. Оставајќи ги прогресивните сили на цедило, ЕУ всушност го поткопува сопствениот потенцијал да издејствува реформи на Балканот.

Ваквото повлекување на ЕУ им остави поголем простор на незападните сили за остварување на своите интереси. Овие држави всушност ја користат приликата за „лесен плен“ во една релативно некомпетитивна средина во која не мораат да пружат каква било посилна борба. Секако, одговорноста за спроведување сложени реформи останува кај балканските држави, но ЕУ бездруго би си помогнала во остварувањето на сопствените цели доколку успее да утврди кои се реформистичките сили во регионот и да ги поддржи истите како свои вистински партнери на Балканот.

Економијата како главен мотив за соработка

Овој проект исто така го наметнува прашањето дали државите на Западен Балкан се беспомошни актери кои дозволуваат да бидат придобиеени од страна на надворешни актери, или пак и тие самостојно стапуваат во интеракција со надворешни актери со цел да остварат што поголеми придобивки.

Тена Прелец доста убедливо го одговара ова прашање така што ги објаснува факторите кои ја определуваат навидум непостојаната надворешна политика на Србија. Прелец ја застапува тезата дека разновидната надворешна политика на Србија се должи главно на потрагата по економски придобивки, која повлекува прагматични односи со различни велесили, без оглед дали тие доаѓаат од Западот или од Истокот, со цел стекнување што поголеми економски придобивки и продлабочување на сопственото чувство на безбедност. Ваквиот опортунистички или прагматичен пристап кон надворешната политика не е нов феномен, со оглед дека

Историски односи и емотивни врски

Некои од другите студии во овој проект покажуваат дека економските придобивки не се единствената причина зошто државите на Западен Балкан бараат партнерства со незападни сили. Историските односи и емотивните врски исто така играат важна улога во претставувањето на овие надворешни актери како партнери на домашните елити. Анализата на бошњачките политички лидери во регионот Санџак на Стефан Јојиќ покажува дека тие претпочитаат добри односи со Турција без оглед на недостатокот на економски придобивки за регионот, бидејќи тие самите уживаат политички придобивки кај своите гласачи од ваквите односи. Доколку големото мнозинство Бошњаци во Санџак ја доживуваат Турција позитивно, односно како сила на која би можеле да се потпрат доколку им затреба (иако не постојат емпириски докази за ваквото верување), тогаш политичарите Бошњаци не можат да ризикуваат влошување на односите со Турција, дури и кога забележуваат дека ваквиот однос носи ограничени директни економски придобивки.

Критичарите на улогата на Турција во Санџак (или можеби пошироко кај Муслиманите на Западен Балкан) ја застапуваат тезата дека кога турскиот претседател Реџеп Таип Ердоган зборува за тоа како Балканот отсекогаш ѝ лежел на срце на Турција, тоа треба да се сфати како порака кон неговите сопствени гласачи во Турција, пред сè оние со балканско потекло,

секоја држава се труди да ја зголеми својата безбедност и моќ, со главен фокус на економски просперитет. Меѓутоа, ваквиот економски пристап наметнува и друго прашање: која е цената за ваквиот економски развој?

Иако либералниот економски модел се доведува во прашање низ целиот свет, тој сепак останува главната економска парадигма. Од сиромашните држави не може да се очекува да ја преиспитуваат оваа парадигма ако таа им послужила како успешен модел за збогатување на ред други држави во минатото. Оттука, за Западен Балкан, економскиот развој е императив релиси по секоја цена, без оглед на грижите околу корупцијата и загадувањето на животната средија, кои се во фокусот на неколку од студиите во овој проект. Меѓутоа, ЕУ би можела да ја искористи својата предност во доменот на економскиот развој со оглед на своите огромни ресурси и да интервенира за да им овозможи на државите на Западен Балкан да се развиваат на поодржлив начин.

кои се емотивно врзани за регионот. Истовремено, бошњачките политички лидери во Санџак (а и во некои други делови на Балканот) не можат да ризикуваат отуѓување на сопствените гласачи, кои позитивно ја доживуваат Турција, така што ќе ја критикуваат Турција. Во склад со овие заклучоци, а анализирајќи ги односите помеѓу регионалните лидери во Албанија и турскиот претседател Ердоган, Гентиола Мади покажува дека нивното јавно декларирано „пријателство“ всушност се темели врз нивните домашни интереси.

На сличен начин, симпатиите кон Русија помеѓу православните Христијани се темелат врз панславјански сентименти и историски врски. Надвор од православниот табор, Русија буди симпатии и кај оние граѓани кои претпочитаат традиционални наспрема либерални општествени вредности и кои вреднуваат силни лидери, па го доживуваат рускиот претседател Владимир Путин како вешт противник на Западот. Дури и Кина, која дури од неодамна е присутна на Западен Балкан има одреден емотивен капитал, главно во Србија. Бомбардирањето на НАТО врз Белград во 1999 година, при кое амбасадата на Кина беше оштетена, со себе носи спомени на заедничко страдање и братство против заеднички непријател. Кина исто така го користи и фактот дека го нема признаено Косово како средство за зацврстување на односите со Србија. Во својот труд, Стефан Владисавлев се осврнува на начините на кои

ваквите важни историски моменти имаат придонесено кон сè уште присутниот консензус дури и помеѓу противниците на режимот на Александар Вучиќ дека партнерството со Кина треба да остане еден од надворешнополитичките приоритети на Србија.

Меката моќ на незападните сили на Балканот се потпира врз заеднички спомени, кои претставуваат вредно средство за формирање односи со потенцијални партнери. Сепак, напорите на Кина, Русија и Турција да ја наметнат својата тврда и мека моќ не се темели само на емотивни врски. Кина ова го разбира особено добро, па затоа ја претвора економската соработка во столб на своето присуство на Балканот. Русија ја засилува својата позиција во однос на западните сили преку енергетска соработка, политичка поддршка за авторитарни лидери и воена помош. Турција со текот на времето исто така почна да осознава дека оживувањето на отоманското културно наследство има ограничен потенцијал за засилување на присуството на Турција во регионот. Затоа, Турција гради економски врски онаму каде може, но се има проширено и во други домени. Меѓутоа, дури и ако ги земеме сите заедно, активностите на незападните сили, посебно во поглед на економски врски и директни инвестиции, не можат ни да се приближат до степенот на локална инволвираност на ЕУ. ЕУ е убедливо најмоќната економска сила, која исто така може да се потпре на цел резервоар вредности кои ги споделува со политичките и граѓански актери во секоја земја на Западен Балкан. Оттука, човек се прашува дали всушност ЕУ им припишува поголема моќ на незападните актери отколку што тие всушност уживаат за да си го оправда сопственото повлекување од регионот.

Имитацијата како политички модел

Трудовите во оваа збирка ги анализираат динамичните односи помеѓу Западен Балкан, западните и незападните светски сили во својот развој и меѓусебна интеракција. Ваквите односи не се статични и не се одвиваат во изолирани контексти. Постои огромен потенцијал за ЕУ да го наметне своето присуство во однос на незападните сили на Западен Балкан, но во тоа ќе успее само ако прво се осврне критички врз својата улога. Ова значи дека ЕУ треба да ја согледа дисонанцата помеѓу својот нормативен дискурс и политичките постапки на некои свои земји-членки.

Земјите на Западен Балкан гледаат како Германија ја критикува Русија во однос на Крим и Украина, а

Оваа збирка вклучува и труд во кој Мартин Наунов го испитува концептот на „партиски сигнали“, односно идејата дека политичките партии не само што ги одразуваат желбите на нивните гласачи, туку и истите ги обликуваат, во контекст на македонската политика. На пример, поддршката за членство во ЕУ кај гласачите на ВМРО-ДПМНЕ во Северна Македонија е значително опадната, иако нивната партија на хартија и натаму ги поддржува евроатлантските интеграции. Се разбира, ова донекаде се должи на пречките со кои Македонија се соочува при ваквите интеграции, но и на тенденциите на партијата да промовира националистички дискурс и незападни традиционални вредности како своја главна инспирација. Ваквата когнитивна дисонанца може да се забележи и кај други држави на Западен Балкан, каде има и други националистички партии кои на хартија се повикуваат на вредностите на либералната демократија и владеењето на правото, додека всушност носат политички одлуки кои ги поткопуваат официјално застапуваните вредности и принципи.

За граѓаните на Западен Балкан постои нешто што несомнено ги привлекува додека гледаат како нивните лидери „играат“ со две или повеќе страни за да извлечат што поголеми придобивки од секоја од нив. Секако, ваквата ситуација не е уникатна за Западен Балкан, со оглед дека сите политички актери ги користат инструментите што им се на располагање за да ги остварат посакуваните цели. Сепак, доколку ЕУ продолжи да ги занемарува ваквите динамики на моќ без да сфати дека политичките лидери на Западен Балкан остануваат на власт „играјќи“ со неколку различни страни, таа ќе продолжи да се изненадува од јазот помеѓу официјалната реторика и политичките практики.

истовремено одолеваат на притисоците за запирање на изградбата на Северниот проток 2, кој ќе ѝ овозможи на Германија да набавува руски гас по поволни цени. Бројни европски држави го критикуваат учинокот на Кина во областа на човековите права, но истовремено ЕУ изгласува Сеопфатен договор за инвестирање во Кина во кој само на моменти се спомнуваат некои ограничени и незадолжителни обврски од страна на Кина да ги подобри условите за граѓанското општество и работничките права. Земји-членки на ЕУ како Унгарија уживаат придобивки од своето членство во ЕУ, додека истовремено ги поткопуваат нормите и вредностите на ЕУ, нешто за кое ЕУ сè уште нема изнајдено ефективни контра-мерки. Земјите на Западен Балкан гледаат

како земјите-членки на ЕУ го опструираат процесот на проширување на ЕУ наметнувајќи билатерални спорови врз земјите-кандидати на сметка на заедничката политика на проширување на ЕУ. Тие гледаат и како заштитата на човековите права паѓа во втор план во склоп на миграциската политика на ЕУ, каде предност добиваат барањата на некои европски држави нивните граници да останат затворени за поголеми приливи на мигранти. Миграциската криза врши огромен притисок врз земјите на Западен Балкан да им помогнат на мигрантите, а истовремено и да го спречат нивното понатамошно нелегално движење. Меѓутоа, повеќето држави на Западен Балкан и натаму ја немаат развиено потребната институционална структура за да пружат ефективна помош, па така се соочуваат со ситуација во која повеќето мигранти не сакаат да останат во нивните држави. Сето ова резултира со фрустрираност бидејќи Западен Балкан се чувствува како од него да се очекува

Што може ЕУ да направи?

Низа скорешни студии на темата на проширувањето на ЕУ на Западен Балкан, кои добиваат поткрепа и од сознанијата на авторите во овој проект, укажуваат на тоа дека ЕУ треба да го преиспита својот пристап кон овој регион и да се обиде да воспостави нови партнерства со домашните актери кои ќе ги надминуваат партнерствата воспоставени со официјалните претставници на државите. Главни партнери на ЕУ на Западен Балкан треба да бидат граѓаните. Авторитарните лидери немаат мотив за реформи, но граѓаните имаат. ЕУ треба да сфати колкава моќ ужива во регионот. Нејзината економска сила ја надминува силата на која било незападна сила, а истото важи и за нејзиниот капацитет и лидерство во домените на безбедноста, животната средина, образованието и науката, транспортот и енергетската инфраструктура. Доколку ЕУ не успее да извлече што поголеми придобивки од ваквата поволна позиција, тоа нема да биде резултат на силата на западните сили, или пак способноста на западнобалканските локални актери да „играат“ со повеќе различни страни, туку на недоволната способност на ЕУ.

Сознанијата до кои дојдоа авторите во овој серијал посочуваат кон истата насока. Тие покажуваат дека ЕУ и Западот имаат силна позиција на Балканот, но и дека оваа позиција е загромена од страна на други актери. Тие исто така посочуваат дека локалните политичари се обидуваат да извлечат што поголеми придобивки од различни страни, бидејќи на тој начин тие се претставуваат себеси како способни лидери

да ѝ ја заврши валканата работа на ЕУ преку спречување на миграциските текови, иако земјите од регионот немаат ниту капацитет ниту желба за тоа.

Ако земјите на Западен Балкан гледаат како земјите-членки на ЕУ зборуваат за норми додека секоја од нив поединечно става приоритет на сопствените интереси, тогаш и тие ќе го прават истото. Ако гледаат дека ЕУ официјално поддржува проширување, а во пракса покажува малку желба за активна и одлучна интеракција со овие држави и нема разбирање за нивните внатрешни предизвици, како и нивните историски и актуелни надворешнополитички врски, притоа продолжувајќи формално со процесот на проширување без многу ентузијазам, тогаш лидерите на Западен Балкан ќе продолжат да бараат партнерства надвор од – а понекогаш и против – ЕУ.

пред своите граѓани. Во овој контекст, како што Мартин Наунов убедливо посочува, ЕУ треба да донесе одлука: или ќе вложува во градење искрени партнерства со реформистичките сили на Балканот, или ќе мора да прифати дека некои други сили ќе изградат свои партнерства.

Заклучок – Влијанијата на странските актери на Западен Балкан: Можности, ограничувања и перспективи „однатре нанадвор“

Јоанис Армаколас

Вовед

Научните истражувања посветени на Западен Балкан имаат произведено голем број студии кои се фокусираат на улогата на надворешни актери, кои сега веќе не ги вклучуваат само ЕУ, САД и други западни држави, но сè почесто и некои други држави (Бечев, 2017; Бибер и Цифакис, 2020; Озтурк, 2021). Вклученоста на некои незападни актери на Балканот бездруго не е нова приказна; впрочем, таа и не може да биде нова, знаејќи дека некои од нив, како Русија и Турција, имаат зад себе повеќе вековна историја на присуство и анажираност во регионот. Меѓутоа, во изминативе години, неколку трендови одново го привлекоа вниманието на експертите. Прв од нив е појавата на Кина, за првпат во улога на светска сила, која поседува потенцијал да ги доведе во прашање западните политики и наративи во однос на регионот. Втор ваков тренд е ослабнувањето на европската перспектива на регионот, како и постојаните политички, економски и безбедносни проблеми на Западен Балкан кои стимулираат „побарувачка“ за нови идеи, нови политики, а секако и нови актери. И на крајот, трет ваков тренд кој привлекува засилено внимание е зголеменото присуство на релевантни актери покрај добропознатите Русија, Кина и Турција. Иако тие не привлекуваат толкаво внимание кај експертите како ова проминентно трио на држави, некои понови студии се имаат фокусирано на Иран (Бишку 2016; Копа 2020), Обединетите арапски емирати (Бартлет и Прелец 2020; Бартлет et al. 2017; Прелец 2020б), Саудиска Арабија (Копа 2020; Лилјанова 2017) и државите од Заливот како една целина (Ејдус 2017; Мандачи 2017).

Проектот „Балканот на крстопат“ произведе бројни интересни нови перспективи за интеракцијата на некои незападни актери со Западен Балкан. Овие студии се вклучени во овој зборник кој има за цел да придонесе на иновативен начин кон пошироката стручна литература за Западен Балкан. Студиите во овој зборник имаат три важни предности во однос на многу други студии.

Прво, за разлика од повеќето академски студии и студии ориентирани кон конкретни политики, поглавјата од овој зборник навлегуваат подлабоко во суштината на вклученоста на странски велесили на Балканот. Секако, постоја тбројни студии кои се осврнуваат на досега веќе добропознатите и легендарни кинески инвестиции или обидите на Турција да го засили своето присуство во регионот. Меѓутоа, повеќето постоечки студии не ги обработуваат детално разните димензии на интеракција помеѓу овие држави и регионот. Овој зборник вклучува бројни студии на случај кои ги истакнуваат деталите и конкретниот механизам за пошироко политичко влијание од страна на незападни актери во регионот. Второ, студиите во овој зборник се фокусираат на конкретната и емпириска содржина, но и штетни ефекти од инволвираноста на странски велесили во политички и социоекономски домени, наместо само да ја резимираат честопати повторуваната мантра за нивното „малигно“ влијание. Секако, овие студии не се стремат кон тоа да ги амнестираат политиките на некои незападни држави од својот негативен ефект, туку се трудат да покажат во колкава мера и на кој начин ваквиот ефект се има манифестирано. Трето, овој зборник содржи студии кои се темелат на голем број емпириски податоци, честопати собирани во предизвикувачки околности за време на пандемијата со КОВИД-19, наместо да рециклираат веќе познати трендови и податоци од други релевантни студии.

Во ова заклучно поглавје се стремиме да претставиме сознанија околу начинот на кој поглавјата од овој зборник можат да го подобрат нашето разбирање на прагматичниот ефект на политиките и интервенциите на некои надворешни актери. За таа цел, ги класифицираме студиите во три тематски категории за кои верувам дека нудат важни нови перспективи. Првата категорија, која овде ја нарекуваме „можности“, нè поттикнува да ја преиспитаеме геополитичката состојба на Западен

Балкан преку истакнување на некои алтернативи на западната визија за целосно вклучување во западните институции. Овие алтернативи понекогаш ги размотруваат и планираат самите незападни актери, но тие можат да произлезат и од трендови кои не се дело на овие држави. Меѓутоа, заедничка нишка во оваа категорија е дека сите овие планирани или непланирани динамки придонесуваат кон ослабувањето на западното влијание во регионот, а кон засилување на улогата на други актери.

Втрата категорија, која овде ја нарекуваме „ограничувања“ нè упатува во спротивен правец. Овде се работи за случаи и трендови кои ги покажуваат границите, потфрлањата или едноставно негативните димензии од активностите и политиките на незападните сили. Неизбежно ќе поттикнат многумина да преиспитаат дали незападните влијанија треба да се охрабруваат, односно повторно да ја воспостават западната политичка визија и геополитички размислувања во однос на Западен Балкан во својата првично доминантна положба.

Третата категорија, која овде ја нарекуваме „однатре нанадвор“ го префрла фокусот од геополитичките прилики и потфрлања на незападните актери кон начинот на кој локалните актери на национално и

Можности

Голем број студии и примери од проектот „Балканот на крстопат“ се обидоа да ги издвојат трендовите кои означуваат коренита меѓународна промена во политичкиот контекст на Западен Балкан како резултат на вклученоста на нови меѓународни сили. Тие исто така се обидоа да ги покажат механизмите низ кои настануваат премрежјата помеѓу стари и нови странски влијанија. Во оваа секција насловена „Можности“, ги изложуваме ваквите примери и случаи. За целите на оваа студија, овие идеи и трендови ги разгледуваме како потенцијални прозорци кои им нудат опции и можности на странските актери да го преобликуваат политичкиот пејсаж на Западен Балкан во насока на ослабнување на улогата и влијанието на Западот и засилување на улогата и влијанието на некои незападни сили.

За почеток, кризата со КОВИД-19 ги забрза политичките премрежја во регионот, усложнувајќи ги веќе постоечките безбедносни, економски, етнички, политички и социјални проблеми (Латал 2020а, 17). Ваквиот опортун момент за незападните сили беше

субнационално ниво се справуваат со надворешните влијанија. Оттука, оваа перспектива ни го врти вниманието настрана од улогата и политиките на некои надворешни актери кон перспективите, перцепциите, интересите и политичките преференци на актерите во регионот. Во своето постандардно зналење, оваа димензија во литературата се доживува како сет објаснувања за надворешните влијанија од перспектива на локалната „побарувачка“. Овој концепт на „побарувачка“ беше првичната инспирација за перспективата „однатре нанадвор“ која се предлага во ова поглавје. Меѓутоа, содржината претставена овде е прилично подлабока и поширока од аспект на тоа што ја сфаќа „посериозно“ способноста и желбата на домашните актери активно да го обликуваат односот со надворешните актери, како и ефектите од нивното присуство во регионот. За тоа зошто и како ваквото „продлабочување“ овозможува подобра анализа образложуваме во секоја од соодветните секции во овој зборник. Овде е доволно да се спомене дека перспективата „однатре нанадвор“ се дели во две различни поткатегории: една која се однесува на „политичките стратегии и „актерство““ на домашните актери и друга која се фокусира на „наративите и алатките“ кои домашните актери ги користат при справувањето со улогата и влијанијата на странските велесили за своите сопствени цели и агенди.

овозможен или дури потпомогнат од летаргичниот и несоодветен првичен одговор на кризата од страна на ЕУ, како и од непредвидливите и контрапродуктивни политики на претходниот американски претседател. Како што посочува Среќко Латал, трендовите и натпреварот помеѓу големите сили кои ги поттикна пандемијата се толку силни што дури и „најдобрите политички трилери можат ‘вода да им носат‘“ (Латал 2020а, 7). Кина, Турција, државите од Заливот, Русија, САД и секако ЕУ се имаат впуштено во војна од типот „повлечи-потегни“ за да стекнат или одржат геополитички предности преку нудењето помош на ослабените влади и здравствени системи на Западен Балкан. Иако ЕУ е единствениот меѓународен актер кој може да понуди сеопфатна визија за вклучување на регионот под своја закрила, нејзините одложувања и потфрлања, кои повторно станаа видливи за време на пандемијата, отворија можности за други актери (Латал 2020б) Се разбира, празнините во визијата и учинотот на ЕУ се одамна познати. Како што истакнува Латал (2020б, 16), „историјата на односите помеѓу ЕУ и

Балканот покажува дека политичкото влијание на ЕУ во регионот остана далеку послабо од нејзиниот масовен финансиски ангажман, а и честопати е поткопан од заемните недоразбирања и недоверба, односно засенет од политичката, верска и културна инвовлираност на други глобални актери“.

Кина е веројатно оној глобален актер кој се чини дека доби најмногу на Западен Балкан од оваа криза. Анастас Вангели (2021а) покажува дека перцепцијата за улогата на Кина и желбата за интеракција со Кина еволуираше од почетокот на кризата со КОВИД-19. Првичната фаза, за време на која пандемијата во целиот свет се поврзуваше со Кина и со наводните потфрлања на Пекинг при справувањето со кризата, државите од Западен Балкан му се придружија на остатокот од светот со својата скепса кон улогата на Кина. За време на втората фаза („дипломатија со маски“), државите од Западен Балкан беа поподготвени да стапуваат во интеракција со Кина поради политичките придобивки од сузбивањето на ефектите на пандемијата, а и со оглед на скудната помош од ЕУ, но сепак најголем дел од нив задржаа прилично амбивалентен став кон Пекинг. За време на третата фаза („дипломатија со вакцини“), поголем број држави на Западен Балкан започнаа (иако неволно) да сфаќаат дека соработката со Кина може да се покаже како клучна.

Сепак, видлив беше контрастот помеѓу повеќето држави на Западен Балкан, кои се одлучија за претпазлив пристап без многу ентизијазам, наспрема Србија, која се издвои со вложувањето политички капитал и енергија на интензивна интеракција и соработка со Кина. Ова беше облог кој ЕУ, па дури и политичарите на Западен Балкан жестоко го критикуваа. Сепак, овој облог, барем во моментот на пишување на овој текст, се чини како победнички. Со оглед на бавната дистрибуција на вакцини во самата ЕУ, која е секако уште побавна на Западен Балкан, Србија се наметна како една од државите за пример во однос на вакцинацијата во Европа. Стратегијата на претседателот Вучиќ да не се потпира на системот на ЕУ, туку да прифати и други испораки од Русија и Кина – КОВИД-19 ехо на мултивекторската надворешна политика на Србија – донесе крупна пи-ар победа за Србија, која ги направи своите вакцини достапни и за своите соседи на Западен Балкан. Кога илјадници луѓе од соседните држави влегоа во Србија за да се вакцинираат, многумина го доживеаја ова како посрамотување за ЕУ и за нејзините неефективни политики во регионот (Хопкинс 2021).

Студијата на Вангели (2021а) беше објавена пред ваквата монументална победа за Србија. Сепак, оваа анализа веќе ја демонстрираше различната стратегија на Србија. Вангели зборуваше за српскиот пристап на „активно барање можности, за разлика од некои други влади, чиј пристап беше многу попасивен и варираше помеѓу опортунизам и претпазливост“ (2021а, 3). Анализата на Вангели изложува четири различни прототипи на ставови кон Кина за време на пандемијата со КОВИД-19: (1) активно барање можност; (2) претпазливо користење можности; (3) активен алармизам; и (4) избегнување закани. Вангели интересно заклучува дека е мал бројот на актери кои зазеле „екстремна“ интеракција со Кина или противење кон неа. (Вангели 2021а, 13-14). Српската влада беше единствената во регионот која ја одбра стратегијата на „активно барање можности“, фалејќи ја Кина и вложувајќи интензивно во соработка со Кина и примање помош од неа. Србија исто така беше единствената држава која отворено ја антагонизираше и омаловажуваше ЕУ и нејзината политика во однос на КОВИД-19 на Балканот (Симиќ 2020). Оваа перспектива се отлсика и во српските медиуми, кои беа силно пристрасни против ЕУ, а во полза на Кина (Буразер ет ал. 2021). На другиот крај на спектрумот, единствено прозападните и проевропски граѓански општества во регионот беа „активно алармистички настроени“, односно гласни во своето противење кон Кина и кон каква било соработка и помош од геополитички причини.

Останатите влади во регионот зазедоа многу попрагматичен пристап, кој имаше за цел да не ја налути Кина, без оглед на нивниот став кон прашањата на соработка и помош. Вангели го класифицира ваквиот пристап во „пасивната“ категорија и идентификува два типа пристапи: „претпазливо користење можности“, односно интеракција со Кина без прегласно истакнување на истата и „избегнувањето закани“, односно избегнување соработка со Кина, но повторно без „многу врева“. Класификацијата на Вангели е корисна бидејќи ни дозволува да ја согледаме еволуцијата на политиките на владите во регионот. Јасно е дека за разлика од Србија, повеќето држави на Западен Балкан веројатно преферираа да се потпрат на ЕУ како главен актер во нивните надворешнополитички ориентации. Меѓутоа, неуспехот на ЕУ да обезбеди навремени испораки во доволна количина, како и успешната дипломатија со вакцини на Србија, натера некои влади да ги преиспитаат своите првични преференци и да се решат за поурамнотежен пристап со надеж за брзо

опоравување од најлошите ефекти на пандемијата (пр. Ројтерс 2021). Сепак, и кај владите кои прифаќаа соработка и кај оние кои ја одбиваа, прагматизмот придонесе да останат дискретни во своето однесување.

Сепак, некои критичари би рекле дека со прекумерниот фокус на улогата на пандемијата со КОВИД-19, човек лесно може да ги занемари пошироките макроисториски трендови околу вклученоста на Кина на Западен Балкан. Вангели смета дека „Кина веќе има значителен идеолошки импакт врз размислувањата на елитите во разни региони не само во однос на глобалната политичка економија, туку и својата улога во неа“ (2021б, 3), па дека ова е случај и со Западен Балкан. Вангели го сфаќа идеолошкиот импакт на Кина како „обликување на контекстот“, од аспект на тоа дека таа ги рedefинира „параметрите на она што е општествено, политички и економски возможно за останатите“ (Вангели 2021б, 6). Исто така, тој го анализира прашањето на идеолошкиот импакт на две различни нивоа: фокусирајќи се на прашањето на намерите на Кина и на степенот на медијација (директен или индиректен импакт). На овој начин, неговата анализа опфаќа и влијанија кои се однесуваат на директниот однос на балканските држави кон Кина и кон нејзините главни платформи, но и пошироко на разбирањата на глобалните односи од страна на овие држави, како и на местото и влијанието на Кина во нив.

Четири различни траектории кои Вангели ги идентификува во својата анализа нудат бројни димензии за анализа на комплексниот однос помеѓу Кина и Западен Балкан. На пример, тие покажуваат дека влијанието на Кина беше доведено во прашање од некои постоечки сознанија и стереотипи, додека новите односи кои се развиваа понекогаш биле иницирани од политичките елити, без нужно да бидат прифатени од страна на граѓаните на Западен Балкан. Во слична насока, прашањето за улогата на Кина стана жестоко поларизирано прашање во домашната политика кое го ограничи потенцијалот за влијание на Кина, притоа

Ограничувања

На одреден начин, оваа секција поаѓа од спротивна перспектива во однос на претходната. Доколку претходната секција претстави некои „можности“ за поголемо незападно влијание, оваа секција ќе ја покаже негативната страна од истата приказна. Под „ограничувања“ подразбираме манифестации на незападно влијание кои ги отсликуваат горните граници

сосема случајно втурнувајќи ја Кина во домашните политички препукувања и натпревар, кои секако не беа ниту предизвикани од Кина, ниту пак под нејзина контрола.

Дополнително, политичките елити продолжија инструментално да ја доживуваат улогата на Кина, односно да ги прифаќаат практичните придобивки од односот со азискиот гигант, но најчесто без да ги преиспитуваат своите пошироки геополитички преференци и без да го прифатат похалистичкиот глобално трансформативен менталитет на Кина. Фактот дека во односите со Кина, како и пошироко во геополитиката, станува сè појасно дека не може да се добијат „и јаре и паре“, најверојатно ќе го направи зголеменото влијание на Кина помалку прифатливо. Оттука, овој елемент воедно ги покажува во прилично голема мера и ограничувањата врз идеолошкиот импакт на Кина, бидејќи ги доведува во прашање трансформативните исходи кои навидум беа планирани од Пекинг, или на кои Пекинг барем се надеваше. Судирот помеѓу планираните исходи и реалностите во балканските држави „потекнува од верувањето (или всушност желбата) дека зголемена економска соработка помеѓу Кина и Балкан може да се оствари без да се предизвикаат какви било позначајни пореметувања во геополитичкото статус-кво. Од друга страна, најзначајниот идеолошки импакт помеѓу балканските елити се состоеше во неуспехот да се разбере дека растот на Кина и нејзината способност да стане економски актер во регионот е всушност резултат на првичното изместување на статус-квото“. (Вангели 2021б, 18). Оној момент кога балканските политички елити сфатија дека подлабоката интеракција со Кина сепак содржи геополитички импликации, некои од нив планирани од страна на Кина, а други случајни, и дека тоа може да се покаже како ризична стратегија, тие стануваат помалку желни за таква интеракција. Како што Вангели забележува, „некои се подготвени да го прифатат ризикот, додека други бараат начини да го избегнат“ (Вангели 2021б, 18).

за овие актери и нивните потфлрања, или пак посочуваат негативни влијанија. Истите овие манифестации потсетуваат на (или директно го возобновуваат) побенигното и на крајот на краиштата попосакуваното влијание од западните партнери. Со други зборови, под „ограничувања“ ги подразбираме трендовите кои го ограничуваат просторот за алтернативи и го

враќаат Западен Балкан во геополитичката визија утврдена со крајот на југословенските војни, стремејќи се да го постават регионот на цврст пат кон либерална демократија и интеграција во западните институции.

Притоа, намерно ја избегнуваме етикетата „малигно влијание“, која не е невообичаена во западните политички кругови и тинк-тенк анализи (пр. Пиат 2021). Како што ќе стане јасно во оваа секција, пристапот „црн витез против бел витез“ не ни помага многу во разбирањето на сложените процеси од кои се состои вклученоста на незападните сили во регионот. Наместо ова, под „ограничувања“ го подразбираме стеснетиот простор за некои незападни сили да вршат влијание, кој од друга страна се темели на реални дефицити во системите кои ги промовираат ваквите интервенции, а понекогаш и суштински вртења кон субоптимални или потенцијално штетни исходи.

За почтеок, еден доста анализиран пример во проектот „Балканот на крстопат“ беше соработката помеѓу српската влада со кинеската компанија Хуавеи во склоп на проектот „Безбеден град“, проект кој за некои луѓе практично претставува „збир на сите стравови“ (Бјелаш 2020). Она што привлекува внимание е поистоветувањето на нововведената напредна технологија за надзор, која вклучува софтвер за препознавање лица и потекнува од авторитарна држава чија употреба на технологијата со цел општествен надзор е добропозната, во една европска држава која назадува во својата демократска консолидација (Европска комисија 2020; Бибер 2020; Павловиќ 2020). Маја Бјелаш (2020) ги покажува опасностите од воведувањето вакви технологии во држава со несоодветни корективи. Уште поважно, таа го посочува и продлабочениот јаз помеѓу српската влада и динамичното граѓанско општество во Србија. Владата самоуверено ја форсира агендата „Безбеден град“, прикажувајќи ја како модернизирани проект за државата кој ќе помогне во борбата со криминалот и тероризмот. Истовремено, владата го чува проектот надвор од демократски и граѓански надзор така што го држи под „доверлив статус“. Граѓанското општество е остро критички настроено кон начинот на кои ваквите технологии се воведуваат и ги посочува опасностите од нивната злоупотреба од страна на државата и владата во иднина. Воедно, граѓанското општество го потенцира и недостатокот на соодветна законодавна рамка за гарантирање слободи и права. На крајот, тоа повикува и на национална дебата за правните, политичките и

општествените последици од воведувањето „паметни“ технологии за надзор.

Во овој поглед, српското граѓанско општество е сосема во право. Како и во многу други држави, јавното мислење е несоодветно информирано и има потешкотии да ги разбере импликациите од ваквите напредни технологии за обичниот живот на граѓаните, како и за здравјето на демократските институции. Наместо тоа, се чини дека обичните граѓани, недоволно информирани и несомнено под влијание на прокинеското известување од страна на медиумите контролирани од власта, дозволуваат нивните позитивни ставови кон Кина (Бјелаш, Вуксановиќ и Стериќ 2020) да ги засенат опасностите од проектот „Безбеден град“.

Фактот дека овој проект продолжи непречено, па дури и се интензивираше за време на пандемијата со КОВИД-19 покажува дека српската влада не се чувствува ограничено од критиките од граѓанското општество. Истовремено, ова прашање го поведува прашањето во колкава мера ЕУ може да влијае врз демократската консолидација на една држава која преговара за членство во неа (Џанкиќ ет ал. 2019). Мејнстрим-литературата во областа на европските студии (Грабе2006; Вахудова 2005) упатува на тоа дека влијанието на ЕУ треба да биде силно токму во онаа фаза во која Србија моментално се наоѓа, односно кога државата преговара за отворање и затворање различни поглавја. Се чини дека ваквото влијание во случајот на Србија веќе подолго време опаѓа, бидејќи мониторингот од Европската комисија сам по себе има направено многу малку за да ја посочи потребата од усогласување на Србија со европската пракса по ова прашање (пр. Европска комисија 2020) или да ја разубеди српската влада од ненадејното воведување „паметни“ системи на надзор.

Во една од другите студии објавени во склоп на проектот „Балканот на крстопат“, Тена Прелец (2021) покажува како некои од најекспонираните кинески инвестиции на Балканот се поврзуваат со некои истакнати или помалку познати примери на штетен еколошки импакт: тема, која како што забележува авторот, нема добиено академско внимание еднакво на погеополитичките димензии на присуството на Кина во регионот (меѓутоа, види кај Цимонис ет ал. 2020). За Прелец, стандардниот наратив за инвестициите „кинеско-лошо вс. западно-добро“ е пресимплистички

за да ги опфати нијансите од овој процес. Еколошките проблеми во анализираниите градови постоеле уште пред Кина да преземе некои од локалните тешки индустрии. Некои западни инвеститори во минатото исто така не може да се амнестираат од одговорност за незавидната ситуација, при што негативните последици од „несоодветно дизајнираните и имплементираниите неолиберални реформски програми“ треба исто така да се земат предвид (Прелец 2021, 6). Дополнително, самата ЕУ и натаму не го поставува доволно високо на агендата на односите со Србија прашањето за негативните еколошки ефекти од кинеските инвестиции. Овој проблем продолжува и покрај фактот дека, во целина, енергетските политики и закони на српската влада видливо отстапуваат од стандардите поставени со целите за енергетска транзиција на ЕУ, како и оние од Енергетската заедница, потпишана од Србија.

Сепак, Прелец убедливо посочува како ситуацијата се има влошено во изминатите години за време на кинеското сопствеништво врз овие клучни индустрии, додека локалните заедници и граѓанските активисти исто така се имаат мобилизирано како одговор на влошувањето на еколошките услови, за кое највиновна е Кина. Анализата на Прелец е можеби најсилна во отсликувањето на нијансите во односите помеѓу владите на Србија и Кина и балансот помеѓу нивните одговорности. Како и во случајот на проектот „Безбеден град“, сликата на намери и интереси е посложена од „црно-белите“ анализи за наводното влијание „однадвор навнатре“ врз „слаби“ домашни политички актери. Наместо ова, Прелец покажува дека негативните политики исходи се комбинација од постапките и интересите како на странските така и на домашните актери, или како што таа вели, повикувајќи се на Цимонис и други автори (2020), „синергија на неуспеси“. На крајот на краиштата, намерите, интересите, слабостите и потфрлањата на домашните елити и институции се оние кои овозможуваат потенцијални негативни последици од странските економски активности, без оглед какви намери странските актери можеби имале првично. Следствено, „квалитетот на владеење во државите-приматели е поважен од практиките на странскиот актер за да се гарантира дека инвестициите ќе бидат транспарентни и корисни за целото население“ (Прелец 2021, 6).

Интересно е што некои скорешни трендови во однос на странските влијанија во регионот произведоа контраинтуитивни ограничувања, кои содржат ризик

од поткопување на некои односи кои претходно беа во добра состојба. Односите на Турција со државите од Западен Балкан вообичаено се базирани на заемна корист и се бездруго легитимни и историски втемелени. Меѓутоа, илибералното вртење на Турција (Октем и Аќојунлу 2019), како и зголемената важност на турскиот претседател Реџеп Таип Ердоган во турската надворешна политика (Горенер и Уџал 2011; Кесгин 2020) ги променија односите со државите на Западен Балкан. Трудот на Гентиола Мади (2021) ја анализира скорешната еволуција на односите помеѓу Турција и двете мнозински албански држави во регионот, Албанија и Косово, односи кои претходно биле многу позитивни и повеќеслојни. Меѓутоа, изминативе години дојде до вртење кон „лична дипломатија“, при што лидерите на Албанија и Косово, премиерот Еди Рама и претседателот Хашим Тачи имаат култивирано специјални лични односи со претседателот Ердоган кои ги надминуваат нормалните и вообичаени пријателски односи помеѓу нивните држави.

Мади покажува како ваквите лични односи имаат смисла во контекстот на личните политички стратегии на трите лидери, но можат да се покажат како контрапродуктивни за националниот интерес на послабата страна во односот, а тоа се секако двете држави од Западен Балкан. Како што забележува Мади, „во присуство на слаби владејачки системи, пристапот на „лична дипломатија“ може да овозможи зголемен пристап до владејачките процеси на други држави преку преференцијален третман, како тендери за инвестирање, кои ќе ја заматат границата помеѓу меѓународни и домашни процеси“ (2021, 4). Авторот се фокусира на две посебни прашања, кои со текот на времето станаа главни политички согледувања за Турција во времето на Ердоган и кои кога се извезуваат како политички проблеми и барања кон државите на Западен Балкан можат да ги загорзат нивните крехки општествени рамнотежи и да ризикуваат ослабување на демократските и државните институции. Овие две прашања се верската агенда на Турција и гасњето Ѓуленистички кругови и институции во странство. Одговорот на двете држави на Западен Балкан кон овие политички приоритети на Турција не беше идентичен: „Во случајот на Албанија, премиерот Рама применува амбивалентен пристап кон агендата на Турција, па така неговите отстапки во однос на турските барања беа должно наградени. Од друга страна, во случајот на Косово, пријателството на Тачи со Ердоган се покажа како помалку урамнотежено од аспект на заемно

засилување. Задоволувањето на турските барања резултираше со експлоатација на домашните слабости на Косово во полза на турската корозивна агенда (Мади 2021, 3).

И додека Еди Рама пружи повеќе отпор кон обидите на Турција за вмешување во внатрешната политика на две држави на Западен Балкан, во целина овие два лидери издејствуваа голем број отстапки кон Турција во замена за политичката поддршка на Ердоган и приливот на турски средства (Мади 2021, 16). Поддршката која турскиот лидер неодамна му ја пружи на албанскиот премиер во пресрет на клучните парламентарни избори во април 2021 е одличен пример. Ваквата поддршка ја вклучува изградбата на целосно нова болница во Албанија за само три месеци и точно неколку дена пред клучните избори во април 2021 (Дејли Сабах 2021). Во целина, како што објаснува Мади, обеите специјални пријателства „се постојано промовирани врз основа на привремено поклопување на интереси и пресметани политички придобивки, при што изостанува каква било структурна основа за институционализација на државно ниво“ (2021, 3). Истовремено, дури и еволуцијата на овие односи покажува дека многу тешко може да се очекува „личните врски помеѓу лидерите да се претворат во постабилни институционални односи“ (2021, 16).

Однатре нанадвор: Димензија прва – политички стратегии и „актерство“

Дискусијата во претходната секција посочи дека за да може целосно да се разбере механизмот на негативно странско влијание на Западен Балкан, поголемо академско внимание треба да се обрнува на објаснувања кои се фокусираат на „побарувачката“ за вакво влијание. Оваа перспектива, која ја потенцира одговорноста на домашните елити и политичките фактори, како и нивната клучна улога во донесување одлуки кои ја потпомагаат растечката улога и влијание на странските велесили има привлечено значителен интерес. Изминативе години, голем број аналитичари се обидуваа и продолжуваат да се обидуваат да ја разберат оваа „побарувачка“ за поточно да ги испитаат, на пример, предноста и влијанието на Кина (пр. Браутигам и Ритмир 2021; Џоунс и Хамеири 2020). Меѓутоа, фокусот врз „побарувачката“ секако не е новина на Западен Балкан, ниту пак важи само во однос на Кина. Како што забележува Бечев, при истакнувањето на улогата на балканските актери во помагањето на влијанието на Русија во регионот, отсекогаш имало „доброволни соработници и соучесници“, „сопатници“ или „политички

На крајот на краиштата, со оглед на авторитарното вртење на Турција и ослабувањето на предноста и влијанието на ЕУ на Западен Балкан, „збратимувањето помеѓу лидерите на државите“ може да има корозивни ефекти врз и натаму проблематичните демократии на Албанија и Косово. „Честите посети на Анкара и Истанбул од страна на албанските лидери, како и средбите зад затворена врата со турскиот претседател успеаја да го заобиколат традиционалното донесување одлуки и следење процедури од страна на државните администрации, кои не ги почитуваат стандардите за јавна транспарентност и владина отчетност“ (Мади 2021, 16). Оваа студија покажува дека негативните последици од надворешните влијанија, или „ограничувања“ како што ги нарекуваме во овој труд, може дури да понишат дел од позитивното влијание и политичка интеракција на истите овие актери во минатото. Учинокот на Турција при помагањето на државите на Западен Балкан со нивната долга посткомунистичка и постконфликтна транзиција денес можеби се доживува како понеутрален тренд. Со оглед на авторитарното вртење на Турција, дури и некои позитивни асоцијации од минатото можат да се заврнат против процесите и напорите на Западен Балкан за демократска консолидација и членство во ЕУ.

опортунисти“ подготвени да одработат за да си ги унапредат сопствените политички и економски интереси (Бечев 2017, 247-248).

Во ова поглавје, наместо да се фокусираме само на „побарувачката“, предлагаме еден поширок фокус на динамиките кои произлегуваат од домашната сфера, но во комбинација и со надворешна ориентација, односно една таканаречена перспектива „однатре нанадвор“. Ваквата преференца за перспектива „однатре нанадвор“ се должи иа фактот дека таа посочува дека анализата не треба да се концентрира само на домашните актери и нивните политики, туку и на фактот дека овие актери ги проектираат своите визии, идеи и интереси врз странските актери, како и врз перцепциите за овие актери и нивните влијанија. Исходот од сето ова не е некаква едноставна интеракција помеѓу странски („однадвор навнатре“ и домашни перспективи и политики, туку состојба во која на надворешните актери им се одземаат нивните „објективни“ атрибути, па така тие постојано се прикажуваат, замислуваат

и перцепираат низ призмата на домашните актери и нивните спротивставени интереси и агенди. Во оваа секција, фокусот е врз политичките стратегии и „актерство“ на домашните актери, додека пак во следната секција ќе се фокусираме на нивните наративи и алатки.

За почеток, добар пример за ова се комплексностите во односот на етничките Македонци кон Западот. Во својата студија, Наунов (2020) уверливо аргументира дека нештата не се баш едноставни кога се работи за ставовите на етничките Македонци кон геополитичката ориентација на нивната држава. Наунов користи разни испитувања на јавното мислење за да покаже дека прозападната ориентација на Северна Македонија не е толку длабоко втемелена во јавните ставови колку што честопати се претпоставува. Поконкретно, ваквата ориентација не зависи само од националната позадина на испитаниците во Северна Македонија, при што етничките Албанци се понаклонети кон Западот, факт кој е веќе познат во литературата. Дополнително, постои видлива и проширена поделба во јавното мислење кај етничките Македонци помеѓу оние кои се експлицитно про-ЕУ и про-НАТО наспрема оние кои се несигурни во однос на своите симпатии и се рецептивни кон антизападни политички пораки.

Наунов покажува дека ваквата поделба е и тоа како поврзана со партиските преференци, односно со наклонетоста на луѓето кон еден од двата главни столба на македонскиот партиски спектрум (Хислоуп 2013). Антизападните ставови се многу поистакнати кај гласачите на конзервативната ВМРО-ДПМНЕ, додека гласачите на актуелната владејачка партија СДСМ најчесто се движат во спротивен правец, односно се многу понаклонети кон Западот. Поддржувачите на ВМРО-ДПМНЕ се многу поскептични или поделени околу западната геополитичка ориентација на државата, главно ја доживуваат со одобрување култивацијата на посилни политички односи со Русија и почесто согледуваат афинитет кон Русија во однос на моралните вредности, како и културата и интелектуалниот живот, наспрема афинитети кон Западот во истите овие сфери.

Еден фрапантен аспект од оваа ситуација е дека иако Србите се оние кои честопати се познати по своите антизападни ставови во регионот, Наунов покажува дека поддржувачите на оваа македонска конзервативна партија генерално ги надминуваат своите истомисленици во Србија кога се работи за

нивниот антизападен сентимент. Како што Наунов забележува, „54% од поддржувачите на ВМРО-ДПМНЕ и 51% од поддржувачите на СНС на Вучиќ веруваат дека ЕУ ја притиска нивната држава да ги отфрли своите традиционални вредности, наместо да им помогне да усвојат некое полиберално сфаќање на вредностите и правата. За споредба, 41% од поддржувачи[те] на [членот на претседателството на Босна и Херцеговина] Милорад Додик и неговата партија СНСД, проруска партија која застапува српски национализам, се скептични во однос на влијанието на ЕУ во доменот на човековите права.“ (Наунов 2020, 8) Слично, поддржувачите на српскиот претседател Александар Вучиќ и неговата партија се поподготвени да прифатат силни врски со ЕУ отколку поддржувачите на ВМРО-ДПМНЕ на Христијан Мицкоски.

Оттука, анализите врз „побарувачката“ за незападни влијанија се важни за да се разбере сложената геополитика околу Северна Македонија. Анализата на Наунов јасно покажува дека и кај политичките елити, односно кај еден од двата главни столба на партискиот систем, ВМРО-ДПМНЕ, но и кај значителен дел од населението, постои значителен апетит за странско влијание (во случајов руско, но потенцијално и од други држави), било прикриено или експлицитно. Главната иновација на Наунов лежи во објаснувањето кое тој го предлага за овој не баш секогаш очигледен феномен и за механизмот предводен од ВМРО-ДПМНЕ низ кој тој функционира. Функционирањето на овој механизам е исто така сложено, бидејќи декларативно поранешната владејачка партија останува доследна на прозападната надворешна политика на државата (Конеска 2014), бидејќи ваквиот став носи со себе меѓународни политички и економски придобивки. Користејќи ја теоријата на „партиски сигнали“, Наунов покажува дека ВМРО-ДПМНЕ има „пронајдено начин да игра со обете страни“. Практично, партиските елити „не само што постојано ги игнорираат клучните евроатлантски принципи, туку и отворено пркосат на барањата на ЕУ во однос на корупцијата, етничката нетолеранција и демократската ерозија“. (Наунов 2020, 9; види и кај Ѓузелов и Ивановска Хаџиевска 2020) Обичните гласачи и поддржувачи на партијата ја имаат дешифрирано двојната стратегија на елитите на ВМРО-ДПМНЕ, согледувајќи дека „посветеноста на партијата кон ЕУ и НАТО е неискрена и речиси исклучиво прагматична“ (Наунов 2020, 9). Оттука, поддржувачите на партијата најчесто се поврзуваат со она што тие го препознаваат како автентични политички идеи и вредности, притоа

отфрлајќи ја прозападната ориентација како опција која зачестено ја поврзуваат главно со централно-левата СДСМ и изразувајќи антизападни преференци.

Слично, за Владисављев (2021), Кина беше столб на политичката агенда на српските политички елити во изминатата деценија. Таканареченото „пријателство од челик“ помеѓу Кина и Србија се темелеше на економски, политички, технолошки и инфраструктурни компоненти, кои беа клучни за претседателот Вучиќ и политиките на неговата влада, како и постепената доминација на СНС на српската политичка сцена. Владисављев смета дека популарноста на Кина кај српските граѓани им понуди нови можности на Вучиќ и неговата партија, овозможувајќи им легитимитет за политичка агенда која неизбежно се доживува како силно контроверзна, а на крајот и да консолидираат политичка моќ како ниедна друга партија од 1990тите наваму. Во овој контекст, владејачките елити во Србија го искористија кинескиот фактор и за дополнително да ја централизираат својата политичка моќ, но и за да остварат контрола врз државниот апарат, притоа употребувајќи ја својата цврста контрола и врз државата и врз српската политика за да го продлабочат дополнително партнерството со Кина (Прелец 2020а; Владисављев 2021).

Начинот накој домашните актери ги вмешуваат (или ги користат) странските велесили во својот политички натпревар и препукувања се илустрира на убав начин и во трудот на Стефан Јојиќ (2021), кој не носи на субнационално ниво во Србија. Во овој случај, странската велесила е Турција, а домашни актери се предводниците на бошњачката заедница во Србија. Анализите на односите на Турција со Западен Балкан најчесто се фокусираат на самата надворешна политика на Турција, различните нивоа на кои турското присуство во регионот се одвива (политичко-дипломатски, економски, културни итн.), како и активноста на турски организации и агенции на највисокото ниво

Однатре нанадвор: Димензија втора – наративи и алатки

Претходната секција се фокусираше на политичките стратегии и улога на домашните актери, кои активно ја „преговараат“ улогата на странските велесили во обид да извлечат максимум од нивната политичка агенда. Меѓутоа, додека на ова може да се гледа како на „тврдата“ компонента од перспективата „однатре нанадвор“, навидум „меката“ димензија е исто така клучна. Нераскинливо врзана за стратегиитена домашните актери, кои ги користат странските влијанија

на билатералните врски помеѓу Анкара и државите на Западен Балкан.

Студијата на Јојиќ го врти наопаку вообичаениот аналитички фокус за да ни го заврти вниманието кон рецепцијата на турското присуство, или како конкретни политики, потенцијална инволвираност или чисто од аспект на имиџот и угледот на Турција, кај домашните актери, поконкретно оние од бошњачките локалитети во регионот Санџак во Србија. Анализата на Јојиќ јасно го посочува мноштвото различни реалности на теренот: реалноста на колабираната локална економија која никогаш се нема ревитализирано од крајот на комунизмот; силниот натпревар помеѓу главните бошњачки партии, СДА, СДП, СПП и нивните клиентелистички мрежи, пристапот до властодржите во Белград и нивното учество во владејачките структури, па дури и комплексната коегзистенција на две различни и спротивставени официјални структури на Исламската заедница, при што обете се претставуваат како авторитети во име на муслиманското население во државата.

На овој начин, Турција влегува во игра не само како важен регионален актер со дипломатска интеракција со официјалната влада во Белград, па дури ниту како странска држава кон кој бошњачкиот народ отсекогаш бил емотивно наврзан (Хушкиќ 2020). Наместо тоа, Турција е претставувана од локалните властодршци како политички симбол врз основа на искуствата од нејзините политики, но и како потенцијално влијателен актер. Па така, наместо како монолитна целина рецептивна кон унилатерално влијание од Анкара, овие локални бошњачки актери ја преговараат моќта и влијанието на Анкара врз основа на своите сопствени комплексни и испреплетени перцепции, преференци и интереси, а и во контекст на односите на моќ и натпреварот помеѓу разни локални властодршци.

за да ги унапредат сопствените политички агенди, се политичките наративи кои пружаат значење и визија на поврзаноста со странски велесили. Најдобар пример е повторно Србија. Прелец (2020а) илустрира како незападните странски инвестиции, кои се помалку транспарентни, помалку дискутирани и потенцијално еколошки поштетни, се составен дел од наративот на српското „економско воскреснување“ промовирано од страна на Александар Вучиќ и неговата СНС од

2012 година наваму. Како што се менуваа политичките потреби и можности за владејачката партија, така се менуваше и нивниот наратив за тоа која главна незападна сила ја „спасува“ Србија. Следствено на тоа, менливиот домашен наратив постојано беше нераскинливо врзан за едно поимање на српската надворешна политика во блиска врска со моќни незападни актери.

Слично на ова, двете студии на Огњан Денковски (2021; 2020) се занимаваат со истото пошироко прашање на домашна „побарувачка“, која овде ја нарекуваме димензија „однатре нанадвор“, но тие го насочуваат својот фокус главно кон достапните алатки за таквото влијание. Стратегијата и перспективата остануваат исти: проекции на домашните интереси и агенди „однатре нанадвор“. Меѓутоа, во овој случај, наместо стратегии и наративи, фокусот е врз инструменти кои го потпомагаат искористувањето на странските влијанија за домашни цели. Преку употреба на иновативни методолошки техники, Денковски го истражува чудниот свет на компјутерска пропаганда и дезинформациски кампањи на социјалните медиуми во Северна Македонија и нивната поврзаност со странски актери (во овој случај главно Русија), интереси и политики во регионот; темата е релативно свежа, но во последно време добива значително медиумско и академско внимание (Методиева 2019). Денковски уверливо покажува дека компјутерските алатки и платформи неслучајно биле мобилизирани за да влијаат врз јавниот дискурс во некои клучни политички моменти во последните неколку години, а во полза на двете главни партии (ВМРО-ДПМНЕ и крајно левичарската партија Левица) кои жестоко ги напаѓаа сите одлуки на владата во Скопје насочени кон зацврстување на прозападната геополитичка ориентација на државата.

Заклучоци

Во ова поглавје предложивме три категории кои ни помагаат во концептуализацијата на надворешните влијанија од една поинаква перспектива. Во категоријата „можности“ ги споменавме начините на кои политиките на некои надворешни актери отвораат нови можности и потенцијални нови прилики за геополитички аранжмани и хиерархии кои не се целосно во склад со западната визија за регионот, која уште од крајот на војните во Југославија досега уживаа извесна хегемонија. Во категоријата „Ограничувања“ ги

Исто така, алатките на компјутерска пропаганда проблематизираа некои од идеите, вредностите и политичките преференци кои се поврзуваат со ваквиот прозападен пат. Дополнително, фактот дека истите овие платформи честопати шират глобални десничарски и конспираторски содржини ги прави перфектни спроведувачи на руска пропаганда, како и идеални корисници на антизападна содржина генерирана од сомнителни руски портали (Денковски 2021). Денковски утврди силна врска помеѓу содржината и политичките пораки генерирани преку методи на компјутерско дезинформирање и „геополитичките цели на оние странски актери кои се противат на напредокот на државата на нејзиниот евроатлантски пат“ (Денковски 2021, 3).

Во обете негови студии, Денковски признава дека нема цврсти докази во неговата анализа кои би потврдиле дека конкретни странски актери навистина биле вмешани во воспоставувањето, обликувањето и насочувањето на овие кампањи на компјутерска пропаганда. Меѓутоа, она што јасно може да се заклучи од студиите е дека „побарувачката“ за антизападно влијание е јасно видлива кај оние актери и публики кои се рецептивни кон ваквите пораки, како што се видливи и алатките за доброорганизирана антизападна пропаганда. Како што забележува авторот, „условите за лесен влез на актери кои се заинтересирани за развивање кампањи за дезинформирање во државата се присутни и од аспект на техничко знаење, но и од аспект на постоечки мрежи на (автоматизирани) кориснички профили кои промовираат антизападни сентименти“ (Денковски 2020, 5). На оние странски актери кои посакуваат да го поткопаат веќе турбулентниот процес на зачленување на Северна Македонија во западните институции „... им е доволно да се потпрат на веќе робусните ресурси кои им се достапни, а некои од нив можеби веќе го имаат сторено тоа“ (Денковски 2021, 13).

наведовме потфрлањата и ограниченостите на ваквите алтернативи, кои, на тој начин, ја цементираат западната политичка визија за Западен Балкан, посочувајќи ја нејзината неизбежност или супериорност во споредба со алтернативите. Во категоријата „Однатре нанадвор“, споменавме некои процеси кои го пренасочуваат нашето внимание како аналитичари од политиките и влијанијата „однадвор навнатре“ кон начините на кои некои домашни актери ги перцепираат овие влијанија и ги интегрираат во своите политички агенди, односно

како на крајот ги препакнуваат и пренасочуваат кон „надворешни“ публики, било домашни или меѓународни, за да ги остварат своите цели. Во третата категорија идентификувавме две поткатегории: политички агенди и „актерство“, како и наративи и алатки.

Во категоријата „Можности“ ги идентификувавме можностите кои пандемијата со КОВИД-19 им ги пружи на незападните актери во зацврстувањето на нивното присуство и искористувањето на неуспешните политики на ЕУ во однос на пандемијата. Во оваа категорија ја вклучивме и дискусијата за идеолошкиот импакт на Кина на Западен Балкан. Во категоријата „Ограничувања“ ги вклучивме негативните последици од воведувањето на кинеска технологија во контекст на проектот „Безбеден град“ од страна на српската влада, како и еколошките ефекти од кинеските инвестиции во српската тешка индустрија. Во оваа категорија го вброивме и воспоставувањето и зацврстувањето на личните односи на лидерите на Турција со лидерите на Албанија и Косово, кои со себе донесоа одреден негативен импакт врз демократските институции во последните две држави.

Потоа, во категоријата „Однатре нанадвор“, или поконкретно во поткатегоријата за политички стратегии и „актерство“, ги вклучивме сигналите на лидерство од раководните лица на ВМРО-ДПМНЕ во Северна Македонија, кои навигираа помеѓу официјална поддршка за прозападната ориентација на државата и индиректно одобрување политики и вредности кои се косат со оние на нивните западни партнери, но истовремено се поблиски до срцата на базата и гласачите на партијата. Во оваа поткатегорија ги вброивме и употребите на „пријателството од челик“ со Кина од страна на српската влада, но и комплексните начини на кои имиџот и влијанието на Турција се користи и се прилагодува од страна на бошњачките политички и верски актери во регионот Санџак во Србија во склад со нивните различни агенди и во функција на локалниот натпревар за моќ и влијание. На крајот, но не помалку важно, ја дискутиравме и поткатегоријата на наративи и алатки вклучени во наративот на српската влада за економско воскреснување со помош на некои незападни држави, но и бројните можности кои ги нудат алатките на компјутерска пропаганда во Северна Македонија за незападни странски влијанија.

Од различните анализи во овој зборник стана јасно дека ситуацијата на Западен Балкан е далеку од симплистичкото гледиште на „малигни наспроти бенигни“ странски влијанија. Ова симплистичко гледиште можеби е соодветно за некои западни политичари во нивните напори да привлечат поддршка кај граѓаните на Западен Балкан, но и во настојувањето за ускладување на политиките на владите во регионот. Сепак, ова гледиште не е соодветно за анализа и разбирање на сложената реалност на влијанијата и агендите во овој регион. Како прво, не секоја западна политика е нужно добра за регионот, додека од друга страна незападните сили им пружаат одредени предности на оние држави кои одлучуваат да стапат во интеракција со нив. Меѓутоа, сепак не би било точно да се тврди дека „во регионот сешто може да помине“ и дека политиките и намерите на незападните сили се подеднакво добри или лоши како оние на ЕУ или САД. Добрите намери на западните актери треба да бидат истакнати, особено оние на ЕУ која има вложено значителни финансиски средства и политички капитал во демократизацијата и развојот на Западен Балкан, притоа нудејќи му инклузивна визија на целиот регион.

Како што забележува Среќко Латал во својата студија, ЕУ останува „единствениот актер кој навидум нема своја себична агенда на Балканот“, како и „единствениот играч способен да го стабилизира и нормализира регионот долгорочно“ (2020a, 17). Меѓутоа, токму поради ова, човек се прашува зошто политичкиот импакт на ЕУ е послаб од нејзиниот економски учинок во регионот, а и зошто некои народи на Западен Балкан го потценуваат дури и ваквиот економски придонес. Дел од приказната е секако лошиот публицитет кој ЕУ го добива од некои „непријателски“ настроени лидери во регионот. Меѓутоа, како што покажуваат студиите во овој зборник, ЕУ е исто така одговорна како за постојаниот неуспех да делува навремено и ефективно во однос на проблемите на регионот, така и за неуспехот целосно да ја искористи предноста од својата надмоќна позиција во однос на други странски играчи (Латал 2020a; 2020b; 2021; Вангели 2021). Дополнително, како што неодамнешните компликации во евроинтеграцискиот процес на Скопје повторно покажаа, политиките на ЕУ можат лесно да бидат „заробени“ од страна на националните интереси на нејзините држави-членки и на нивната моќ за блокада, која може да се одрази исклучително штетно врз улогата на ЕУ во регионот. Во својата студија, Наунов предупредува дека ЕУ ги сфаќа здраво за готово пријателски ориентарните држави како

Северна Македонија, притоа „... упорно одложувајќи ја интеграцијата на Северна Македонија, [што] може неповратно да ја загрози довербата на македонските граѓани во ЕУ и во кредибилноста на посветеноста на ЕУ кон државата, која... веќе е понестабилна отколку што честопати се претпоставува“ (Наунов 2020, 12).

Уште еден заклучок од студиите во овој зборник е дека идејата дека домашните актери се само слаби приматели на странски влијанија не може да биде подалеку од вистината. Дискусијата на „побарувачката“ за вакви влијанија, односно перспективите „однатре нанадвор“ покажаа дека домашните елити и нивните стратегии се клучни овозможувачки фактори во

контекстот на надворешните влијанија. Без оглед на вистинските намери на државите како Кина, Русија, Турција и некои други, сцената е веќе поставена за најразлични можности за странски влијанија. Како елитите, така и општествата, кои веќе не наоѓаат утеха (ниту пак се убедени) во потребата или неизбежноста од макрополитичката цел за интеграција со Западот, можат да бидат понаконети кон влијанието на незападните актери. Дополнително, како што е очигледно во нашиот зборник, домашните политички сили не се послушни приматели на ваквите влијанија, туку активно ги обликуваат сликата за (и пораката на) странските актери со цел да ги стават истите во функција на сопствената поширока политичка агенда и интереси.

Референци

Bartlett, Will and Tena Prelec. 2020. “UAE – Sultanism meets illiberal democracy.” In *The Western Balkans in the World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, edited by Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis, 241-259. Southeast European Studies: Routledge.

Bartlett, Will, Ker-Lindsay, James, Alexander, Kristian and Prelec, Tena. 2017. “The United Arab Emirates as an emerging actor in the Western Balkans: The case of strategic investment in Serbia.” *Journal of Arabian Studies* 7 no.1: 94 -112.

Bechev, Dimitar. 2017. *Rival Power: Russia in Southeast Europe*. Yale University Press.

Bishku, Michael B. 2016. “Bosnia and the Middle East: Current Political, Economic and Cultural Ties.” *Journal of Muslim Minority Affairs* 36 no. 2: 202 – 218.

Bjeloš, Maja. 2020. “The Sum of All Fears – Chinese AI Surveillance in Serbia. 2020.” Prague: Prague Security Studies Institute.

Bjeloš, Maja, Sterić, Luka and Vuksanović, Vuk. 2020. “Many Faces of Serbian Foreign Policy Public Opinion and Geopolitical Balancing.” *Belgrade Centre for Security Policy*, November 11, 2020. <https://bezbednost.org/en/publication/%0Dmany-faces-of-serbian-foreign-policy-public-opinion-and-%0Dgeopolitical-balancing/> .

Bieber, Florian. 2020. *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*. Palgrave Pivot.

Bieber, Florian and Nikolaos Tzifakis. Eds. 2020. *The Western Balkans in the World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*. Routledge.

Brautigam, Deborah and Meg Rithmire. 2021. “The Chinese ‘Debt Trap’ Is a Myth.” *The Atlantic*, February 6, 2021. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2021/02/china-debt-trap-diplomacy/617953/>.

Todorović Štiplija, Nemanja, eds. 2021. “Serbian Media Reporting on the European Union 2020 “Love from China and Slaps from Brussels”” Belgrade: CSP and European Western Balkans.

Tsimonis, Konstantinos, et al. 2020. “A Synergy of Failures: Environmental Protection and Chinese Capital in Southeast Europe.” *Journal of Chinese Affairs* 00(0) 1- 30. May, <https://doi.org/10.1177/1868102620919861>.

Daily Sabah. 2021. “Turkish hospital opens in Albania, a symbol of friendship”. Daily Sabah, April 21, 2021 <https://www.dailysabah.com/turkey/turkish-hospital-opens-in-albania-a-symbol-of-friendship/news>

Denkovski, Ognjan. 2020. *Infodemics, a snap election and a (lukewarm) Western welcome: North Macedonia’s identity at stake on Twitter. Study I – Instruments of Disinformation*. Prague: Prague Security Studies Institute.

Denkovski, Ognjan. 2020. *Infodemics, a snap election and a (lukewarm) Western welcome: North Macedonia’s identity at stake on Twitter. Study II – Content of Disinformation*. Prague: Prague Security Studies Institute.

Dzankić, Jelena, Soeren Keil and Kmezić, Marko. 2019. *The Europeanisation of the Western Balkans: A Failure of EU Conditionality?* Palgrave Macmillan UK.

Ejdus, Flip. 2017. “The impact of Turkey and the Gulf States”. In *Resilience in the Western Balkans*, edited by Sabrina Lange, Yoran Nechev and Florian Trauner.. Luxembourg: Institute for Security Studies.

European Commission Staff Working Document. 2020. “Serbia 2020 Report.” Brussels: European Commission. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf

Grabble, Heather. 2006. *The EU’s Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe*. Palgrave Macmillan UK.

Gjuzelov, Borjan and Milka Ivanovska Hadjievska. 2019. “Institutional and symbolic aspects of illiberal politics: the case of North Macedonia (2006–2017).” *Southeast European and Black Sea Studies* 20, no. 1: 41 – 60.

- Hameiri, Shahar and Lee Jones. 2020. "Debunking the Myth of 'Debt-trap Diplomacy': How Recipient Countries Shape China's Belt and Road Initiative." Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2020/08/debunking-myth-debt-trap-diplomacy/references>
- Hislope, Robert. 2013. "Macedonia." In *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*, edited by Sten Berglund et al. Third Edition. Edward Elgar Publishing.
- Hopkins, Valerie. "Bounty of Serbian vaccine diplomacy shames the EU." *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/81fc28aa-04a9-4108-a69b-80dc93a9e985>
- Huskić, Adnan. 2020. "Kosovo: Between Western and Non-Western States." In *The Western Balkans in the World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*, edited by Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis, 83-107. Southeast European Studies: Routledge.
- Jojic, Stefan. "Erdogan as an admired sultan or an instrument in political competition?: Locals' perceptions of the Turkish presence in Serbian Sandžak." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Koneska, Cvete. "Policy Consensus During Institutional Change: Macedonian Foreign Policy Since Independence." In *The Foreign Policies of Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe*, edited by Soeren Keil and B. Stahl. New Perspectives on South – East Europe: Palgrave Macmillan UK.
- Koppa, Maria Eleni. 2020. "Turkey, Gulf States and Iran in Western Balkans: more than the Islamic factor?" *Journal of Contemporary European Studies*. April 2020.
- Latal, Srećko. 2020a. "COVID-19 Raises Geopolitical Stakes in the Balkans." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Latal, Srećko. 2020b. "The Western Balkans: Between the EU and a Hard Place." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Latal, Srećko. 2021. "BiH's Decisive Electoral reform Strikes New Divisions among Internal and External Actors." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Lilyanova, Velina. 2017. "Saudi Arabia in the Western Balkans" in 'At a glance', European Parliament. November, 2017.
- Madhi, Gentiola. 2021. "Our brother' Erdogan – From official to personal relations of political leaders of Albania and Kosovo with the Turkish President." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Mandaci, Nazif. 2017. "Western Balkans and the Gulf: Interregionalism in the making." *Mediterranean Politics* 23, No.3: 340 – 363.
- Metodieva, Asya. 2019. "Russian Narrative Proxies in the Western Balkans." *The German Marshall Fund of the United States*. <https://www.gmfus.org/sites/default/files/publications/pdf/Russian%20Narrative%20Proxies%20in%20Balkans.pdf>.
- Naunov, Martin. 2020. "Is the EU Taking Friends for Granted? Partisanship and Support for External Actors in North Macedonia." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Oktem, Kerem and Karabekir Akkoyunlu, eds. 2018. *Exit from Democracy: Illiberal Governance in Turkey and Beyond*. Routledge.
- Ozturk, Ahmet Erdi. 2021. *Religion, Identity and Power: Turkey and the Balkans in the Twenty-First Century*. Edinburgh University Press.
- Pavlović, Dušan. 2019. "The political economy behind the gradual demise of democratic institutions in Serbia." *Southeast European and Black Sea Studies* 20, no. 1: 19 – 39.
- Prelec, Tena. 2020a. "'Our brothers', 'our saviors': The importance of Chinese investment for the Serbian government's narrative of economic rebound." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Prelec, Tena. 2020b. "The Vicious Circle of Corrosive Capital, Authoritarian Tendencies and State Capture in the Western Balkans." *Journal of Regional Security* 15, no. 2: 167 – 198. May 2020.
- Prelec, Tena. 2021. "Eco- monsters and eco- fighters: China's investments in Serbia's heavy manufacturing industry as seen through an environmental lens." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Pyatt, Geoffrey. 2021. "Ambassador Pyatt's Remarks at the George C. Marshall Center's Virtual Seminar on Countering Malign Influence." Official website of the US Embassy in Greece, Tuesday, March 2, 2021, <https://gr.usembassy.gov/ambassador-pyatts-remarks-at-the-george-c-marshall-centers-virtual-seminar-on-countering-malign-influence/>.
- Reuters. 2021. "Albania gets 192,000 doses of Chinese Sinovac vaccine." Reuters, March 25, 2021. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-albania-vaccines-idUSKBN2BH2N9>
- Simic, Julija. 2020. "Serbia turns to China due to 'lack of EU solidarity' on coronavirus." *Euractiv*, 18 March, 2020. <https://www.euractiv.com/section/china/news/serbia-turns-to-china-due-to-lack-of-eu-solidarity-on-coronavirus/>.
- Vachudova, Milada Anna. 2005. *Europe undivided: democracy, leverage, and integration after communism*. Oxford University Press.
- Vangeli, Anastas. 2020. "Western Balkan Discourses on and Positioning Towards China During the COVID-19 Pandemic." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Vangeli, Anastas. 2021. "China's Ideational Impact in the Western Balkans 2009- 2019." Prague: Prague Security Studies Institute.
- Vladislavljev, Stefan. 2021. "'Steel Friendship'- Forging of the Perception of China by the Serbian Political Elite." Prague: Prague Security Studies Institute.

